

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Neslyšící rodiče slyšícího dítěte

Deaf parents of a hearing child

Markéta Fialová

Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Kotvová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-SPPG

Prohlášení

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Neslyšící rodiče slyšícího dítěte potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17.4.2021

.....

podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce PhDr. Miroslavě Kotkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a konzultace. Další velké poděkování patří všem participantům, kteří se mého výzkumu rozhodli zúčastnit, bez nich by tato práce nevznikla.

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem Neslyšící rodiče slyšícího dítěte se zaměřuje na rodiny, v nichž jsou slyšící děti a neslyšící rodič(e).

Cílem práce je zjistit, jak se postupem času vyvíjela míra informovanosti vybraných rodin, především v oblasti výchovy dětí. Zároveň také to, zda stávající poradenské instituce nabízí těmto rodinám dostatečnou podporu.

V první, *teoretické* části je nejdříve vymezeno sluchové postižení, uvedena je dále klasifikace sluchových vad, kompenzační pomůcky, kultura neslyšících, vzdělávání, komunikace mezi neslyšícími rodiči a slyšícími dětmi. Poté se vymezuje termín CODA jedinci, jejich výchova, vzdělávání a specifika spojená v úzkém kontaktu se světem Neslyšících, týkající se často tlumočení a odlišnosti v podobě rozdílných společenských a kulturních norem. Nechybí zde ani popis organizací a poradenských služeb nabízejících odbornou intervenci.

V *praktické* části jsou nejdříve stanoveny cíle výzkumného šetření. Cílem je detailně nahlédnout do rodin slyšících dětí neslyšících rodičů a porovnat informovanost sledovaných rodin navzájem, a i z hlediska vývoje poradenských služeb v průběhu uplynulých desetiletí. Dílčími cíli je vymezit roli znakového jazyka a mluvené řeči v rodině, popsat zkušenosti s tlumočením a zjistit možnosti intervence. Pro dosažení cílů bylo stanoveno pět výzkumných otázek. Pro realizaci výzkumného šetření byl zvolen kvalitativní design výzkumu, ve kterém byla pro získávání relevantních informací použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Výzkum se zabývá situací a pohledem čtyř vybraných rodin se slyšícími dětmi, jež jsou vychovávány neslyšícími rodiči. Informanti odpovídají na otázky týkající se jejich osobního i rodinného života. Otázky se týkají komunikace, výchovy či tlumočnictví. Responze jsou využity pro zpracování a následnou analýzu údajů, které sloužily pro formulaci závěrů výzkumného šetření.

KLÍČOVÁ SLOVA

bilingvismus a bikulturismus, CODA, slyšící dítě neslyšících rodičů, znakový jazyk

ABSTRACT

The bachelor thesis entitled *Deaf parents of a hearing child* focuses on families with hearing children and deaf parent(s).

The aim of this thesis is to find out how the amount of information of this issue has evolved over time, especially in the field of raising children. At the same time, whether the organization offers sufficient support to families.

In the first, *theoretical* part, there is hearing impairment first defined, the classification of hearing impairments, compensatory aids, the culture of the deaf, education, communication between deaf parents and hearing children are given. Then the term CODA is defined, their upbringing, education and specifics associated in close contact with the world of the Deaf, often concerning interpretation and differences in the form of different social and cultural norms. There are also organizations and counseling services.

In the *practical* part goals are set first. The aim is to look in detail at the families of hearing children of deaf parents and to compare the know-how of families, either between families or over time. The partial *goals* are to grasp the role of sign language and spoken language in the family, to describe the experience with interpreting and to find out the possibilities of intervention. Five research questions were identified to achieve the objectives. A qualitative research design was chosen for the implementation of the research survey, in which the method of semi-structured interview was used to obtain relevant information.

The research deals with the situation and perspective of four selected CODA families.

Informants answer questions about their personal and family life. The questions concern communication, education or interpreting. Responses are used for the processing and analysis of data that served to formulate the conclusions of the research survey.

KEYWORDS

bilingualism and biculturism, CODA, hearing child of deaf parents, sign language

Obsah

Úvod.....	8
1 Sluchové postižení.....	10
1.1 Klasifikace sluchových vad.....	10
1.2 Kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením.....	12
1.3 Kultura neslyšících.....	14
1.4 Vzdělávání osob se sluchovým postižením.....	15
1.5 Komunikace.....	17
1.5.1 Komunikační systémy.....	18
2 CODA jedinci.....	21
2.1 Vzdělávání CODA jedinců.....	21
2.2 Rodina a výchova.....	22
2.2.1 Výchova slyšícího dítěte neslyšícími rodiči.....	22
2.3 Specifika výchovy slyšícího dítěte neslyšícími rodiči.....	23
2.3.1 Stigmatizace.....	23
2.3.2 Tlumočnictví.....	25
3 Organizace a služby.....	27
3.1 Organizace CODA.....	27
3.2 Raná péče.....	27
3.3 Sociálně aktivizační služby.....	28
4 Neslyšící rodiče slyšícího dítěte.....	30
4.1 Cíle a metody výzkumného šetření.....	30
4.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	32
4.3 Interpretace a analýzy získaných dat.....	33
4.4 Dílčí závěry a doporučení.....	41
Závěr.....	43
Seznam použitých informačních zdrojů.....	44

Monografie	44
Články	47
Zákony	48
Další elektronické zdroje.....	48
Seznam příloh.....	49

Úvod

Svět neslyšících rozhodně není pro slyšícího člověka jednoduše uchopitelný, to můžeme vidět často i kolem nás, pokud potkáme Neslyšícího na ulici nebo třeba v MHD. Tato minorita má svoji vlastní kulturu, ať už tím myslíme jazyk, humor, umění. Neslyšící tvoří komunitu, ke které se pyšně hlásí, často se tedy můžeme setkat s pojmem „Neslyšící“ s velkým N. Toto bude dále rozebráno podrobněji.

A co teprve, když se neslyšícím lidem narodí dítě, které slyší. Situace je pak ještě obtížnější. Dítě se od raného dětství učí jak jazyk mluvený, za pomoci širší rodiny nebo jiných lidí, tak i jazyk znakový, aby se domluvilo s rodiči. Ovládání obou těchto jazyků se označuje termínem bilingvismus. Rodiče dítěte musí zvolit komunikační kód, pomocí kterého se budou se svým dítětem dorozumívat. Většina volí oba dva způsoby komunikace. „*Výzkumy z poslední doby prozrazují, že se dítě nejprve naučí znakový jazyk, komunikační kód rodičů, poté se naučí mluvenému jazyku, kódu ostatních lidí.*“ (Gavelčíková, 2003)

V současné době se snažíme vymýšlet nové možnosti pro neslyšící jedince, nebo pro lidi se sluchovou vadou, a to např. pomocí rozšíření umístění indukční smyčky, prohlídky památek ve znakovém jazyce. V lednu tohoto roku (2021) měl premiéru také americký film CODA, tento film sklídl podle webových stránek obrovský úspěch u diváků i u poroty. Tento film dokonce na Sundance festivalu získal čtyři ocenění. (Dětský sluch, 2021)

Tato práce se skládá celkem ze čtyř kapitol. Teoretickou část tvoří tři kapitoly a několik podkapitol. Praktická část má rozsah jedné kapitoly, která má čtyři podkapitoly.

V této bakalářské práci je vymezena terminologie, popsána klasifikace sluchových vad, dále se zde nachází kultura a vzdělávání neslyšících jedinců. Důležitou částí je také komunikace, komunikační systémy a kompenzační pomůcky. Poté jsou popsáni CODA jedinci, jejich výchova, vzdělávání. Zmíněny jsou např. také sdružení a poradenské služby či specifika v podobě tlumočnictví a stigmatizace.

Výzkum je zpracován pomocí polostrukturovaných rozhovorů s vybranými CODA rodinami. Dále je ke zpracování získaných informací využito tematické analýzy. Obě tyto metody jsou kvalitativní.

Cílem této práce je zjistit, jak byly rodiny informovány o přístupu k výchově svého dítěte dříve a jak je tomu dnes. Zjišťováno je také to, zdali informace rodině stačily. Je také uvedeno, jakou

roli hraje v rodinách znakový jazyk a jakou mluvená řeč. Jsou popsány zkušenosti s tlumočením, možnosti poradenství či výchova dítěte.

Za účelem dosažení cílů bylo stanoveno těchto *pět výzkumných otázek*:

(VO1) Komunikují členové vybrané rodiny navzájem mezi sebou výhradně prostřednictvím českého znakového jazyka?

(VO2) Jaký vliv má výchova neslyšících rodičů na komunikační dovednosti slyšícího dítěte ve sledovaných rodinách?

(VO3) Tlumočí v těchto rodinách slyšící děti svým neslyšícím rodičům?

(VO4) Jsou informace o vhodných výchovných přístupech dostatečné nebo by jich neslyšící rodiče uvítali více?

(VO5) Jakým způsobem se postupem času změnila situace ve vybraných rodinách?

1 Sluchové postižení

Nejdříve v této kapitole budou vymezeny základní termíny související se sledovaným tématem, tedy neslyšící jedinci (v tomto případě neslyšící rodiče slyšících dětí), sluchové vady, kompenzační pomůcky, komunikace a kultura neslyšících.

V úvodu je nutno uvést, že někteří autoři používají odlišnou terminologii – ne neslyšící rodič, ale rodič hluchý (např. Redlich, Preston), v textu této práce jsou používány oba termíny jako synonyma.

1.1 Klasifikace sluchových vad

Sluchový orgán je schopný vnímat informace, které se nedají nahradit jinými smysly. Je to především schopnost rozlišovat hlásky mluvené řeči, rytmus, intonaci. (Matuška, Antušeková, 1992)

Jednou z důležitých součástí komunikace a dorozumívání je sluchové vnímání. Pokud se toto vnímání nějak naruší či znemožní, definujeme to jako *sluchovou vadu nebo poruchu*. Poruchy sluchu lze odstranit, a proto je neřadíme mezi sluchová postižení, jsou tedy dočasné, na rozdíl od sluchových vad. Sluchové vady jsou trvalé změny sluchu, proto mezi sluchová postižení patří. (Potměšil, 1999)

Sluchové vady se dělí podle stupně, doby vzniku a místa poškození.

a) Podle stupně sluchové vady

Podle Světové zdravotnické organizace WHO se dělí sluchové vady takto:

- Normální sluch (ztráta 0–25 dB)
- Lehké poškození sluchu (ztráta 26–40 dB)
- Střední poškození sluchu (ztráta 41–60 dB)
- Těžké poškození sluchu (ztráta 61–80 dB)
- Velmi těžké poškození sluchu až hluchota (ztráta nad 81 dB) (Horáková, 2012)

b) Podle doby vzniku

- **Vrozené vady** sluchu vznikají jednak na podkladě mutací v genetické informaci, ale také kvůli negativně působícím vlivům v prenatálním období, mezi které lze zařadit například infekci matky. Na základě této etiologie se dítě narodí se sluchovou vadou.
- Během života člověka může dojít k poruše sluchu následkem úrazu, poškození hlukem nebo nemocí (záněty středouší, příušnice). V tomto případě se jedná o **vady získané**.

- Do poslední kategorie patří **vady dědičné**. I přes to, že patří do genetických příčin, je zásadní, že sluchová vada se nemusí projevit hned po narození. Dítě se narodí s určitými dispozicemi pro sluchovou ztrátu, vada se však může projevit až v průběhu života. (Skákalová, 2011; Hrubý, 1998)

Vady získané dělíme dále podle doby, kdy došlo ke vzniku sluchové vady na vady pre- a postlingvální.

- Jako **prelingválně** neslyšící osoby označujeme ty, které neslyší od narození nebo u kterých došlo ke sluchové ztrátě před vývojem řeči a její fixací. Je to přibližně do věku 6 let. Mezi nejčastější příčiny, pro které vznikají sluchové vady v tomto období, patří infekční choroby dítěte. Řadíme sem choroby virového charakteru, kterými mohou být zánět mozkových blan, herpetické infekce, příušnice, aj. Dále sem můžeme zařadit sluchová traumata, poškození mozku mechanického charakteru a jiné úrazy hlavy.
- **Postlingválně** neslyšící osoby získaly vadu sluchu po fixaci řeči, tzn. kdykoli po ukončení vývoje řeči. Do příčin řadíme poranění v oblasti hlavy a vnitřního ucha, hlučné pracovní prostředí, hormonální a metabolické poruchy, akustické trauma, působení silné dlouhodobé hlukové zátěže (od 85 dB výše) apod. (srov. Horáková, 2012; Lejska, 2003)

c) Podle místa poškození

Z fyziologického hlediska podle místa vzniku dělí Hrubý (1998) vady sluchu na dvě základní skupiny – převodní a percepční.

- **Převodní vady** vznikají ve středním nebo vnějším uchu (mechanická část). Při nich dochází k narušení přenosu zvukových vibrací do hlemýždě. Pro kompenzaci těchto vad úspěšně využíváme elektronická sluchadla. Při těchto vadách nedochází k úplné hluchotě.
- Při poškození vnitřního ucha, sluchových buněk nebo vyšších etáží sluchové dráhy vznikají **percepční vady**. Dochází k alteraci sluchového vjemu, což zabraňuje porozumění lidské řeči. Tyto vady jsou trvalé a jsou mnohem závažnější než vady převodní. Percepční vady můžeme také rozdělit na vady kochleární a retrokochleární. Kochleární vady jsou poruchami přeměny zvuku ve vnitřním uchu. Naopak u poruch retrokochleárních se jedná o poškození drah sluchového nervu. (Horáková, 2012)

1.2 Kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením

Pro osoby se sluchovým postižením existuje mnoho možností, jak narušený sluch kompenzovat. Jedná se především o různorodé elektroakustické přístroje, které pomáhají lidem redukovat jejich sluchovou vadu. (Langer, Kučera, 2012)

Kompenzační pomůcky lze dělit podle účelu, a to následovně (Hampl, 2013):

- pomůcky pro kompenzaci sluchové ztráty (sluchadla, kochleární implantáty)
- vibrotaktilní a elektrotaktilní pomůcky (pro osoby s úplnou hluchotou)
- pomůcky pro signalizaci (pláč dítěte, domovní zvonek)
- pomůcky pro poslech televize
- pomůcky pro komunikaci na dálku

Sluchadla

Tato zařízení používají lidé s nedoslýchavostí. Jejich funkce je založena na zesílení a následném modulování zvuku.

„Nejdůležitější pomůckou pro všechny sluchově postižené, kteří mají zachovány alespoň zbytečky sluchu, jsou elektronická sluchadla. Účelem sluchadel je účinnější přenos zvuku do vnitřního ucha, nejčastěji tak, že zvuk zesílí.“ (Hrubý, 1998, s. 72)

Existují různé druhy sluchadel, a to kapesní sluchadla, závěsná sluchadla, brýlová sluchadla, zvukovodová sluchadla či BAHA systém. Sluchadla BAHA jsou speciálně určená pro kostní vedení zvuku.

Podle Dojčarové (2015) se sluchadla dají dělit takto:

- Podle způsobu vedení zvuku:
 1. Sluchadla pro vzdušné vedení zvuku – zvuk ze sluchadla je přiváděn vzdušnou cestou do zvukovodu
 2. Sluchadla pro kostní vedení zvuku – zvuk je veden vibrátorem přes procesor mastoideus do vnitřního ucha
 - kapesní (Widex, Siemens); čelenková; brýlová – už se nevyrábí
 - BAHA – sluchadla ukotvená do kosti

- Podle tvaru
 1. Závěsná sluchadla (Behind The Ear – BTE) – skládají se z pouzdra z umělé hmoty obsahujícího elektroniku, jsou zavěšená za ušním boltcem na tzv. háku, zvuk se přivádí do zvukovodu a k bubínku plastovou trubičkou s ušní vložkou
 2. Zvukovodová – umístěná ve zvukovodu (In the Ear – ITE)
 3. Nitroušní sluchadla (Completely in Canal – CIC) – kanálová – jsou zcela skrytá v uchu
 4. Kapesní sluchadla (Body Aids) – v současné době se používají minimálně
 5. Brýlová sluchadla – v současné době se používají minimálně
- Podle zpracování vstupního signálu
 1. Analogová sluchadla
 2. Analogová sluchadla digitálně programovatelná
 3. Plně digitální sluchadla

(Dojčarová, 2015)

Kochleární implantát

Kochleární implantát nahrazuje nefunkční část hlemýždě (kochley). Implantát se doporučuje, pokud vláskové buňky Cortiho ústrojí jsou nefunkční. Podmínkou je zachovalá sluchová dráha, tzn. nepoškozený samotný sluchový nerv ve vyšších etážích CNS.

„Kochleární implantát je elektronická smyslová náhrada, jejíž jedna část je operativně umístěna do hlemýždě ve vnitřním uchu. Implantát obchází poškozené vláskové buňky a stimuluje elektrickými impulzy přímo sluchový nerv.“ (Bendová, Jeřábková, & Růžičková, 2006, s. 55)

Tvoří jej vnější a implantovaná část. Vnější část tvoří zvukový procesor, mikrofon a vysílací cívka, která je situována za uchem. Je pro osoby s úplnou ztrátou sluchu. (Skákalová, 2014)

Mezi kolektivní pomůcky dále patří **Indukční smyčka**. Kolektivní proto, že bývá instalována na veřejných místech (škola, MHD, divadlo, ...), je tedy určena pro větší počet osob se SP.

Indukční smyčka funguje na principu snímání elektromagnetického pole, které vysílá zpracované signály z mikrofonu, rádia nebo jakéhokoli jiného zdroje zvuku. Přes indukční smyčku vzniká o mnoho kvalitnější zvuk. Přijímání signálu zvuku přes indukční smyčku je

kvalitnější než přijímání zvuku přes mikrofon sluchadla ve shodných podmínkách. (Hrubý, 1999)

Další kompenzační pomůcky jsou založeny na vibračních, vizuálních a zvuk zesilujících zařízeních. „*Jedná se o signalizační pomůcky, jako jsou světelné zvonky, vibrační a světelné budíky, hodinky a minutky pro neslyšící.*“ (Horáková, 2012, s. 106)

1.3 Kultura neslyšících

Neslyšící se sami dělí na **neslyšící** a **Neslyšící**. Rozdíl mezi nimi je v samotném pojetí sebe sama ve společnosti. Zda se považují za součást majoritní společnosti, či se cítí být příslušníky minority. Neslyšící s velkým „N“ jsou lidé, kteří jsou příslušníky jazykové a kulturní menšiny. Minorita Neslyšících se vůči majoritní společnosti vyhraňuje především používáním znakového jazyka a specifickou kulturou s vlastní historií, s vlastními společenskými zvyklostmi. Neslyšící jsou navíc jednou z nejsoudržnějších menšin vůbec, protože je stmeluje velmi snadná vzájemná komunikace, a naopak velmi nesnadná komunikace s vnějším světem. Členy těchto společenství jsou i nedoslýchaví a ohluchlí uživatelé znakového jazyka. Jsou jimi i některé slyšící děti neslyšících rodičů a někteří tlumočníci. Naopak, lidé označující se za neslyšící s malým „n“ vnímají negativně svou ztrátu sluchu, považují se za osoby s postižením a neztotožňují se s jazykově kulturním pohledem. Většinou se jedná o neslyšící osoby, které vyrůstaly pouze v intaktní společnosti. (Kosinová, 2008)

„Kultura Neslyšících je hrozně široký pojem. Kultura zahrnuje zvyky, způsoby a principy chování, tradice. Neslyšící mají své pravidelné akce, mají své plesy, existuje mezinárodní den neslyšících, kdy se připomíná, že tady vůbec taková skupina lidí je. Mají svoje sportovní aktivity, soutěže, divadelní přehlídky a patří sem v poslední době i tlumočené divadlo. Když jsem říkal, že sem patří i způsoby nebo principy chování, dám jen jeden takový příklad: Neslyšící jsou v komunikaci hodně přímí, vždycky hned řeknou, co chtějí říct, což u slyšících často nebývá zvykem. Neslyšící se tě klidně hned zeptají: „Jsi vdaná, jsi rozvedená, máš děti?“. Vím, že v komunikaci slyšících jsou to takové intimní otázky a nepatří mezi ty první kontaktní otázky, ale neslyšící jdou často hned takhle „k věci“.“ (Motejzík, 2010, s. 17)

Do kultury Neslyšících jistě spadají také **specializované časopisy**. Centrum pro dětský sluch Tamtam vydává tištěný odborný čtvrtletník Dětský sluch, který přináší názory odborníků, zkušenosti rodičů i informace ze zahraničí na aktuální témata. Je určen především rodinám

s dětmi se sluchovým postižením z celé České republiky, ale i odborníkům – lékařům, pedagogům, psychologům, sociálním pracovníkům a studentům těchto oborů. (Centrum pro dětský sluch Tamtam)

Dalšími českými časopisy jsou/byly: Info-Zpravodaj magazín Informačního centra o hluchotě (od 2015 na něj navazuje Dětský sluch), Info-Zpravodaj měsíční informační bulletin, Gong (do r. 2016), Unie, Speciální pedagogika, Otázky defektologie (později Teorie a praxe speciální pedagogiky).

Ze zahraničních časopisů lze uvést například Das Zeichen, American Annals of the Deaf, The Deaf American, The Volta Review, Slovenský Gong, Talk, Communiquer, Faro del Silencio. (Informační centrum rodičů a přátel sluchově postižených, z.s.)

Do kultury neslyšících nepatří jen časopisy, ale i umění – divadlo, hudba a další. Kultura neslyšících se rozvíjí převážně v klubech a organizacích neslyšících, kde je prostor pro snadnou interakci a pro komunikaci ve znakovém jazyce a kde mizí komunikační bariéry, a při setkávání neslyšících lidí při různých událostech (např. plesy pro neslyšící, pálení čarodějnic, přehlídka tvorby ve znakovém jazyce Mluvící ruce aj.). Typickými příklady z kultury neslyšících jsou **humor** neslyšících (vyprávění vtipů či příběhů založených na znakovém jazyce), vizuální umění (obrazy neslyšících malířů, např. Antonína Kovaříka, filmy neslyšících tvůrců, např. Awi filmu), **divadelní tvorba** (např. profesionálního divadelního souboru Divadlo Neslyším) a pravidla chování a zvyky v komunitě neslyšících (např. potlesk neslyšících – třepotání zdviženými rukama nad hlavou, upoutání pozornosti – poklepání druhému na rameno nebo na horní část paže, při větší vzdálenosti zamávání rukou, opakované rázné dupnutí, opakované rozsvícení a zhasnutí světla). (Tlumočník očima neslyšícího dítěte, 2012)

1.4 Vzdělávání osob se sluchovým postižením

Aby mohl být kvalitně vybrán výchovně-vzdělávací proces, který bude dítěti se sluchovým postižením vyhovovat nejlépe, je třeba *kvalifikovat sluchové vady a poruchy*. Důležité je uvědomit si rozmanitost sluchových poruch a odlišný přístup, který se pak využívá. Nejzákladnějším a nejdůležitějším aspektem pro volbu vhodné formy výchovně-vzdělávacího procesu je stupeň postižení, tedy to, zda jde o dítě nedoslýchavé či neslyšící. Cílem komplexní výchovy vzdělávací péče o sluchově postižené je maximální rozvoj všech stránek osobnosti jedinců se sluchovým postižením a jejich úspěšná socializace. (Pospíšilová, 2012)

V České republice se výchovou a vzděláváním žáků se sluchovým postižením zabývá školský zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Tento zákon v §16 zahrnuje i vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Rodič má možnost výběru různých metod a přístupů, které školy nabízejí. Také ho může v rámci současného inkluzivního trendu přihlásit do školy běžného typu (nebo školy hlavního vzdělávacího proudu) nebo do školy pro sluchově postižené.

Inkluzivní vzdělávání: vyhláška č. 27/2016 Sb., definuje podpůrná opatření vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a tedy i žáků sluchově postižených. Takto postižený žák se vzdělává v běžné základní škole za použití dostupných podpůrných opatření – asistent pedagoga, kompenzační pomůcky, aj. Pokud školské poradenské zařízení shledá, že by samotná podpůrná opatření v běžné základní škole nepostačovala k naplňování vzdělávacích možností žáka, doporučí toto zařízení zařazení žáka do speciálně zřízené školy či třídy pro žáky se sluchovým postižením. *Rodiče se na základě podmínek a schopností dítěte rozhodují o začlenění.* Podstatná je samozřejmě i rada odborníků z center. Zpočátku *edukační intervenci* zajišťuje Raná péče, speciálně pedagogické centrum a mateřská škola. (Pospíšilová, 2012)

Školy pro sluchově postižené: zahrnuty jsou základní školy pro sluchově postižené, kde jsou speciální vyučovací předměty (znakový jazyk, logopedie, rozvoj komunikačních schopností, ...), dále Střední školy pro sluchově postižené (praktické školy, učiliště, odborná učiliště, střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia). Možné je i Vysokoškolské vzdělávání pro sluchově postižené (v České republice nefunguje žádná „speciální“ vysoká škola, proto vzdělávání sluchově postižených na vysokoškolské úrovni probíhá formou integrace, a to s pomocí individuálních plánů a za pomoci poradenských center, jež zajišťují komplexní služby). (Pospíšilová, 2012)

Žáci se sluchovým postižením, kteří navštěvují školy hlavního vzdělávacího proudu, by měli zvládnout především český jazyk, zejména jeho psanou formu. Příčinou *nízké úrovně čtenářských dovedností* žáků se sluchovým postižením je nedostatečné zvládnutí všech subsystémů jazyka (morfologického, syntaktického, lexikálního atd.). Slova, která nesou lexikální význam, jsou celkem bez problémů identifikována, ale jejich uspořádání podle gramatické struktury je narušováno malou schopností vybavit si morfémy nesoucí gramatickou informaci, nejčastěji se jedná o chybnou interpretaci zájmen, předložek, předpon, přípon, spojek. K nejčastějším faktorům, které ovlivňují čtení s porozuměním pak lze řadit

nedostatečnou slovní zásobu, bohatou a nepravidelnou flexi českého jazyka, pojmenování na základě vnější podobnosti nebo vnitřní spojitosti atd. (Langer, Souralová, 2013)

Podle Souralové (2001) jsou rozdíly ve znalostech češtiny u jednotlivých neslyšících lidí mnohem výraznější než u slyšících. Míra osvojení si mluveného jazyka je u neslyšících lidí závislá na mnoha různých vlivech. Záleží například na věku, kdy u nich ztráta sluchu nastala, na vrozených vlohách, volných vlastnostech, výchovném prostředí, jazykovém prostředí, sociální zkušenosti apod. Za zmínku také stojí to, že neslyšící lidé neradi píšou, souvisí to s nízkou jazykovou kompetencí těchto osob v českém jazyce, který pro ně není primárním jazykem. Použití písma je pro neslyšícího člověka s malou znalostí češtiny příliš pracné, pomalé, nejisté.

1.5 Komunikace

Komunikace jakožto způsob dorozumívání či sdělování svých myšlenek a postojů druhým, je pro člověka velice důležitá.

Klenková (2006) uvádí, že pojem komunikace znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů a v obecné rovině ji lze chápat jako složitý proces výměny informací.

Nejčastěji se obecně setkáváme s rozdělením komunikace na **verbální** a **neverbální**:

- Verbální komunikace – komunikace pomocí slov, jak v mluvené, tak i psané formě.
- Neverbální komunikace – do této kategorie patří mimika (výraz obličeje), gestika (pohyby rukou), haptika (vzdálenost, poloha těla), kinezika (pohyby těla) nebo oční kontakt. (Paulík, 2007).

U CODA jedinců se setkáváme s pojmy bilingvismus a bikulturalismus.

Bilingvismus vychází z latinského „bis“ (dvakrát) a „lingua“ (jazyk), znamená tedy dvojjazyčnou výchovu. (Sovák, 1978)

„Bilingvismus je schopnost mluvit dvěma jazyky, schopnost komunikovat pomocí jak prvního, tak i druhého jazyka“. (Pedagogický slovník, Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 36)

Bikulturalismus je označení pro souběžné každodenní žití dítěte v obou kulturách a přirozené přecházení z jedné do druhé.

Redlich zavádí pojem „skutečný bilingvismus“, o kterém můžeme mluvit pouze za předpokladu, že se jedná o slyšící dítě neslyšících rodičů, které si dokáže osvojit znakový jazyk a psanou i mluvenou formu českého jazyka. U dětí, které neslyší, se o „skutečném bilingvistu“ mluvit tedy nedá. Důvodem je to, že neslyšící dítě nemůže dosahovat potřebné úrovně u psané formy českého jazyka. (Redlich, 2008)

1.5.1 Komunikační systémy

Zákon č.155/1998 Sb. je původně zákonem o znakové řeči, který byl novelizován zákonem č. 384/2008 Sb. Zároveň se změnil novelizací i název zákona na zákon o komunikačních systémech osob neslyšících a hluchoslepých.

V tomto zákoně najdeme pojmy jako je český znakový jazyk, znakovaná čeština, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči nebo prstová abeceda. Osoby se sluchovým postižením a osoby hluchoslepe si mohou podle tohoto zákona svobodně zvolit, jaký komunikační systém budou používat podle toho, který nejlépe odpovídá jejich požadavkům.

Osoby se sluchovým postižením využívají pro komunikaci dva základní a navzájem odlišné komunikační systémy: **audio-orální**, reprezentovaný mluveným jazykem majoritní slyšící společnosti ve formě zvukové a grafické a **vizuálně-motorický**, zastoupený především znakovým jazykem, znakovým jazykem a prstovými abecedami. Oba systémy participují ve vzdělávacím procesu a jejich vzájemný vztah se pohybuje od rovnocenného partnerství v případě bilingválního vzdělávacího přístupu až po preferenci některého z nich. (Metodický portál RVP, 2013)

Rozlišujeme dva nejčastěji jmenované komunikační systémy, a to znakovanou češtinu a český znakový jazyk.

*„(§ 6) **Znakovaná čeština** využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.“ (Zákon č. 155/1998 Sb.)*

Ztvárnění slov vypadá tak, že se ukáže nějaký znak a souběžně se bezhlasně, šepotem nebo hlasitě vyjadřují daná slova. Znakovaný český jazyk se řadí do kategorie vizuálně-motorických systémů komunikace. „Znakovanou češtinu preferují lidé se sluchovým postižením, zejména nedoslýchaví či ohluchlí, kterým vyhovuje odezírání.“ (Horáková, 2012, s. 62)

Český znakový jazyk je jazyk přirozený, není závislý na českém jazyce. Má svou vlastní gramatiku a slovní zásobu. U znakových jazyků neexistuje psaná podoba. Český znakový jazyk má všechny atributy přirozeného jazyka, do kterých se řadí systémovost, produktivnost, historický rozměr, znakovost, svébytnost a dvojí členění. Neslyšící jsou schopni používat ke znakování znakový jazyk nebo znakovanou češtinu. Budeme-li chtít znázornit rozdíl mezi gestem a znakem, gesto nemůžeme rozčlenit na menší části, na rozdíl od znaku, který má tři komponenty: kde (umístění ruky v prostoru), jak (konkrétní pohyb rukou) a čím (ruka či jiná část těla, která je pro znak dominantní). Při komunikaci je důležité, jakou jazykovou vybavenost daná osoba má, stejně jako u lidí slyšících. Rozdíly ve znacích se mohou objevit v oblastech věkových skupin, regionů nebo v dětských skupinách. (Krahulcová, 2002)

Dalším komunikačním systémem definovaným ve výše uvedeném zákoně je **prstová abeceda** (daktylotika), při které se využívají ustálené polohy prstů a dlaně. K ukazování písmen se používá jedna nebo obě ruce. Jsou tedy dva druhy prstové abecedy – jednoruční a dvouruční. Jedná se o slovní vizuálně-motorickou komunikační formu, která vychází ze znalosti mluveného jazyka. Užívá se zde různých poloh a postavení prstů k vyjádření písmen. Využívá se převážně k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. V České republice se vyskytuje česká jednoruční a dvouruční prstová abeceda. (srov. Krahulcová, 2003; Horáková, 2012)

Nyní si uvedeme druhý komunikační systém, a to konkrétně systém audio-orální, pod který spadá mluvený jazyk a také odezírání. **Odezírání** je dalším možným způsobem komunikace. Osoby, které odezírají, se s komunitou Neslyšících příliš neztotožňují. Jedná se o auditivně-orální komunikační systém, komunikace probíhá prostřednictvím mluveného jazyka, který je vnímán za pomoci odezírání. *„Odezírání můžeme charakterizovat jako „přijímání informací zrakem a chápání jejich obsahu na základě pohybů mluvidel, mimiky obličeje, gestikulace rukou a celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného“.* (Krahulcová, 2001, s. 193)

Pro zdárné odezírání je důležité mít schopnost předvídat, a tedy i logicky odvozovat. Důležitými aspekty pro odezírání jsou také vnitřní a vnější podmínky. Důležité také je uvědomění si, že ne každý člověk má pro odezírání předpoklady. Odezírání vyžaduje určitou kombinaci vloh, se kterými se každý z nás již narodí. (srov. Krahulcová, 2002; Strnadová, 2001)

Mezi *vnitřní* aspekty pro odezírání patří věk, zdravotní a psychický stav jedince, znalost mluveného jazyka, komunikační zkušenost, dostatečná slovní zásoba. *Vnější* podmínky souvisí s prostředím. Zde je důležitý oční kontakt, vzdálenost osob, světelné podmínky.

Průměrný neslyšící člověk tedy nemá k odezírání o nic větší vlohy než průměrný slyšící člověk. Také je potřeba si uvědomit to, že zrak nám sice pomáhá, ale nenahradí sluch. Jestliže je sluchové vnímání zcela vynecháno, pak ani sebelepší odezírání nedostačuje k porozumění řeči tak, jak je to možné při současném slyšení (byť i jen částečném). (srov. Marschark, 1997; Pulda, 1999)

Audio-orálním komunikačním systémem je především také **mluvený jazyk**. Pro neslyšící osoby je mluvený jazyk obtížný, a to především proto, že nemají sluchovou kontrolu a neslyší se. Osoby se sluchovým postižením mají často narušený hlas. Nejčastějším projevem je kolísání nebo vysoký, hluboký či chraptivý hlas. (Hampl, 2013)

2 CODA jedinci

Zkratka CODA vychází z anglického jazyka (Children of Deaf Adults). CODA jedinci jsou slyšící děti neslyšících rodičů. Situace, kdy se neslyšícím rodičům narodí slyšící dítě, nastává velice často. Sinecká (2003) uvádí, že jen v případě autosomálně dominantního typu dědičnosti (zhruba v 5 – 10 % případů) se narodí dítě se sluchovým postižením v různých stupních.

Setkáváme se často i s termínem KODA. V tomto případě se ale jedná o organizaci zaměřující se na slyšící děti do 18 let, které mají rodiče se sluchovým postižením. (Horáková, 2011)

Touhou mnoha slyšících lidí, kteří mají hluché rodiče, je setkávat se s dalšími slyšícími lidmi, kteří mají také hluché rodiče, protože mají stejné zkušenosti a zážitky. Často je to právě dualita světů, jazyků a kultur, která tyto lidi sblíží. Mnozí z nich tvrdí, že konečně našli "kus svého života", potom co poznali prostředí CODA. (Preston, 2001)

2.1 Vzdělávání CODA jedinců

Vzdělávání slyšících dětí neslyšících rodičů většinou nebývá odlišné od vzdělávání slyšících dětí, které mají slyšící rodiče. CODA jedinci jsou také vzděláváni ve školách hlavního vzdělávacího proudu. Dítě se ale určitě může setkávat s jistými neúspěchy (např. kvůli nedostatečné slovní zásobě, výslovnosti či gramatice) nebo se šikanou a posměchem.

Jejich neslyšící rodiče ale pravděpodobně navštěvovali školu pro sluchově postižené. Díky tomuto je možné jisté porovnání těchto dvou vzdělávacích systémů.

Rodiče svým dětem někdy nejsou schopni pomoci tak, jak by bylo potřeba. Proto je vhodná pomoc i dalších osob. Většinou ze strany prarodičů.

To se děje hlavně tehdy, pokud se dítě v předškolním období nesetkávalo s adekvátním jazykovým vzorem v mluveném jazyce (srov. Redlich, 2003). Tímto jazykovým vzorem nutně nemusí být rodiče, někteří Neslyšící shodně vypovídají, že jazykovým vzorem v mluveném jazyce byli prarodiče dětí či známí a kamarádi (srov. Redlich, 2008). Určitou výhodou může být docházka do předškolního zařízení a využívání služeb rané péče.

Výchova neslyšícími rodiči nese i jiná rizika. Dítě vyrůstající v neslyšící rodině také mnohem častěji než jeho vrstevníci, vyžaduje oční kontakt. Dítě často může mít snahu přebírat rodičovské kompetence a rozhodovat o záležitostech, které mu vzhledem k jeho věku nepřísluší. (srov. Sůkalová, 2007)

2.2 Rodina a výchova

Rodina je nejdůležitější primární sociální skupina, která dává dítěti modely chování, utváří jeho osobnost a charakter. Obklopuje dítě už od narození, a úkolem rodičů je zajistit všechny možné potřeby ke zdravému fyzickému i duševnímu rozvoji dítěte. Rodina má funkce: biologickou, výchovnou, emocionální, ekonomickou, ochrannou.

„Rodina zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus & Poláčková, 2001, s. 79)

Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého. Způsob výchovy vyjadřuje volbu dílčích prostředků či postupů, podstatný je i emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení. (Vránek, 2010)

2.2.1 Výchova slyšícího dítěte neslyšícími rodiči

Neslyšící rodiče mají téměř vždy slyšící děti, tato informace vyplývá z mnoha výzkumů. V rodině tak vzniká situace, kdy prarodiče a jejich vnuci slyší, zatímco rodiče neslyší. (Strnadová, 2002)

Slyšící děti neslyšících rodičů jsou na tom lépe než děti slyšících rodičů v tom, že se lépe vyznají v některých záležitostech. Musí za rodiče zařizovat spoustu věcí, které by běžný dospívající třeba neřešil, tyto informace mohou využít později i v rámci svého života. Mnohdy se tedy více vyznají v různých věcech, než děti, které toto řešit nemusí. Na druhou stranu je to pro tyto děti často velice stresující. Dítě přeci jen nemůže s dospělým člověkem jednat rovnocenně (např. na úřadě). Slyšící děti neslyšících rodičů jsou také ochuzeni o to, že s nimi jejich rodiče nechodí na některá běžná místa (koncerty, divadla). To si sice mohou vynahradit s přáteli či prarodiči, to ovšem není stejné. Kontakt s rodiči je pro dítě velice důležitý.

Neslyšící lidé, kteří chtějí založit své rodiny, jsou ovlivňováni názory a postoji lidí, kteří slyší, a to hlavně lidmi z jejich nejužšího okolí, jako jsou jejich rodiče, prarodiče, přátelé, ale i lékaři a učitelé. Radost z narození potomka je i u těchto lidí velkým zážitkem. Spousta neslyšících lidí před narozením dítěte přemýšlí, zda bude jejich dítě slyšet nebo ne. Většině osob se sluchovým postižením se však narodí zdravé slyšící děti, jak je zmíněno již v úvodu této kapitoly.

Podle Procházkové není správné svěřit výchovu dětí prarodičům. Může se stát, že dominantní roli by tak přebrali právě prarodiče, místo rodičů dítěte. Tímto pak dochází i ke snížení respektu k vlastním rodičům či k narušení vztahů – dítě a rodič. (Procházková, 2004)

Vztah prarodičů k dítěti je také velmi důležitý, ale nikdy by neměl potlačovat vztah dítěte k rodičům. Dítě by mělo od rodičů cítit bezpečí a lásku. Práva prarodičů by tak neměla přesáhnout práva rodičů. Slyšící prarodiče chodí se svými neslyšícími dětmi k lékaři, na úřady apod. a často tak rozhodují v důležitých situacích bez jejich vědomí. (Strnadová, 2002)

2.3 Specifika výchovy slyšícího dítěte neslyšícími rodiči

V této kapitole jsou zmíněny jisté odlišnosti od světa zcela slyšících rodin. Nachází se zde kapitola stigmatizace, ve které jsou příběhy a názory CODA jedinců vycházející z publikací či článků. Každý slyšící potomek neslyšícího rodiče tento fakt vnímá jinak. Někdo se rád účastní různých setkání s dalšími jedinci, jiní se ke „CODA nálepce“ hlásit nechtějí. Preston (1996) zase uvádí, že ho mrzí to, že jeho okolí toto vůbec nechápe, nemluví s ním o jeho rodičích, spíše se tomu možná vyhýbají.

Dalším specifikem je tlumočnictví, které popisuje situaci, do které se často slyšící děti dostávají, a to tu, že tlumočí svým neslyšícím rodičům. Zmíněno je i profesionální tlumočnictví a k tomu vztahující se etický kodex.

2.3.1 Stigmatizace

Stigmatizaci lze obecně charakterizovat jako proces označování, který souvisí jak se společenským vylučováním a odmítáním stigmatizovaného, tak s vlastními pocity studu.

Podle významného britského psychiatra Grahama Thornicrofta zahrnuje tři základní elementy: 1) nevědomost (problém znalostí), 2) předsudky (problém postojů) a 3) diskriminaci (problém jednání). Jak víme, předsudky vznikají především nevědomostí. (Thornicroft, 2006)

V této podkapitole je dále uvedeno několik citací z publikací a článků. Jsou to názory samotných CODA jedinců. Díky tomu lze jisté záležitosti vidět detailněji, přesněji. Díky těmto názorům, prožitkům, zkušenostem z dětství a také duálnosti prostředí, se dostáváme také ke skutečnosti, že někteří CODA jedinci mají zájem se stýkat s dalšími jedinci, podílet se nějakým způsobem na osvětě atd. Avšak ne všichni CODA jedinci vnímají tuto zkušenost stejně. Často v dospělém věku nechtějí být se světem neslyšících spojování, často chtějí žít život „běžného“ slyšícího člověka.

„Někdy jsem plný hněvu, bezmoci a podobných pocitů. Například když s někým mluvím o svých rodičích. Nemůžu po lidech ale chtít, aby tomu rozuměli, a možná, že ani nechtějí. Připadám si, jako bych rodiče předhazoval vlkům. Tím myslím naše sousedy a své přátele. Až doposud jsem si to neuvědomoval, ale skutečně je svým způsobem nenávidím. Nenávidím je proto, že se na to nikdy nezeptají... Jen tak prohodit, ten znakový jazyk je ale krásný, nebo nejsou ti tvoji rodiče úžasní? To opravdu nedělá mnoho lidí. Je to tak vzdálené jejich životu. Můj život, mí rodiče, to vše je slyšícím lidem vzdálené...“ (Preston, 1996, s. 45)

Sám autor této knihy, Paul Preston, má neslyšící rodiče. Ve své publikaci se zabývá pocity lidí, kteří vyrůstali v neslyšícím prostředí, do této problematiky tak přináší vlastní pohled.

Z článku *Monika: Slyšící děti neslyšících rodičů přicházejí o bezstarostné dětství* uvedeme také dvě citace. *„Tento fakt začnete vnímat, až když zjistíte, že vás jinak vnímá okolí. A vy nechápe proč. Cítíte pohledy ostatních lidí, čelíte posměškům. Říká se, že děti jsou nevinné. Umí být ale i hodně zlé... Takže nebýt okolí, nepřišlo mi divné, že mám neslyšící rodiče. Pro mě to bylo přirozené prostředí, ve kterém jsem vyrůstala.“* CODA jedinci vnímají to, že mají neslyšící rodiče jako přirozenou a normální věc, často ale setkávají s jinými pohledy okolí. Je zde také poukázáno na to, že jako neslyšící člověk se můžete v některých záležitostech orientovat hůře. Jako CODA potomek se cítí být nedostatečně informována o záležitostech týkajících se slyšících. *„Dnes – o co si nepožádáte – to nemáte. I když jako slyšící pracujete třeba deset let a otěhotníte, nevíte, kam všude máte jít, neorientujete se jednoduše. Něco spadá pod úřad práce, něco pod městský úřad... I jako slyšící jste zmatení, kam pro kterou dávku zajít. A neslyšící k tomu všemu mají komunikační bariéru a informační deficit...“ (Cézová, 2018)*

Z dalšího velmi inspirativního a poučného rozhovoru s dcerou neslyšících rodičů s názvem *Nálepku CODA dítě nenosím ráda*: *„Velmi nerada se řadím do kategorie „CODA děti“. Až se z toho rosím a stává se, že když někde padne otázka: „Je tady nějaké CODA dítě?“, raději předstírám, že tam nejsem! Neumím problematiku „CODA děti“ vysvětlit, protože pro mě to žádná problematika není. Je to označení dítěte z neslyšící rodiny, je to nálepka, kterou já sama nenosím ráda.“* Tato dotazovaná žena zjevně nemá ráda, když se říká CODA děti, CODA problematika, je to pro ni spíše hanlivé. Popisuje zde, že skutečnost, že její rodiče neslyší, je naprosto normální, v ničem to nevadí, neovlivňuje jí to příliš. Pokračuje: *„Chápu, že často vzniká pocit, že „CODA děti“ to mají v životě těžké. Mohou mít problémy s komunikací v rodině i mimo ni, mohou to mít těžší ve škole, obecně v oblasti vzdělávání. Jako problém je vnímáno to, že mají neslyšící rodiče a kvůli tomu potřebují speciální zacházení a více podpory. Já mám*

neslyšící rodiče. A nikdy jsem to nevnímala jako problém. Jsme normální rodina, skoro bych řekla až s nadstandardně pěknými vztahy a pevnými vazbami. Nám tato problematika život neztižila. Naopak.“ (Hlavicová, 2020)

Tato žena v „bytí CODA potomkem“ vidí i jisté výhody, a to konkrétně díky tlumočení: *„Byla jsem s rodiči častokrát v pojišťovně, v bance, na úřadě, a i když jsem „jen“ tlumočila, osvojila jsem si spoustu věcí. Stává se mi, že se s přáteli bavíme, řešíme třeba hypotéky a já umím poradit, vyznám se.“* Přijde si nějakým způsobem znevýhodněná? *„Neřekla bych, že jsem byla znevýhodněná kvůli rodičům, ale obecně kvůli prostředí, ve kterém jsem se pohybovala.“* (Hlavicová, 2020)

Podle této ženy je to všechno hlavně o přístupu, o chtění a o důvěře. Samotné CODA dítě ani nenapadne, že je to nějaká významná či dokonce špatná odlišnost, často na to ale může být upozorněno společností.

2.3.2 Tlumočnictví

Slyšící děti neslyšících rodičů v mnoha případech tlumočí svým rodičům od velmi útlého věku. Velmi často se „tlumočnickem“ v rodinách hluchých rodičů stávají nejstarší děti. Karel Redlich se ve své knize zamýšlí, zdali je dobré chtít po dítěti, aby tlumočilo. (Redlich, 2008)

To pak často může působit zvláště, zvláště když malé dítě za přítomnosti jeho rodiče vyřizuje věci např. na úřadě. *„Lidé dávají přednost tomu, domluvit se snadno a rychle se slyšícím dítětem než podstoupit obtížnou komunikaci s jejich neslyšícími rodiči.“* (Strnadová, 2002, s. 318)

Podle Prestona (1996) děti rodičům také pomáhají s orientací ve vzniklé situaci, zajišťují např. i písemnou komunikaci s úřady.

Dítě není natolik psychicky, kognitivně ani jazykově vybavené a sociálně zralé, aby pochopilo vzniklou situaci a přetlumočilo obsahy sdělení. Dítě má o těchto informacích tedy jen zkreslený obraz. Pro dítě je všechno psychicky velmi náročné a má z těchto situací negativní pocity. (srov. Keil, 1999; Hoffmeister, 1985)

V mnoha případech se CODA jedinci v dospělosti stávají profesionálními tlumočníky. Ovládají skvěle znakový jazyk a jsou zvyklí se v komunitě Neslyšících pohybovat. Jako profesionál se ale musí vyvarovat rozhodování za samotného klienta a pouze překládat. Od rodičů jsou navyklí, že za ně v podstatě přebírají zodpovědnost, to v tomto případě již nemohou. Jedinec

by se měl v tomto oboru vzdělávat, aby se mohl stát profesionálním tlumočnickem. (Redlich, 2008)

V České republice je v současné době v platnosti Zákon č. 354/2019 Sb., tj. Zákon o soudních tlumočnících a soudních překladatelích.

Existuje také *etický kodex*, který tlumočníci musí dodržovat. Etický kodex (EK) České komory tlumočnicků znakového jazyka (dále jen Komory) určuje základní povinnosti a práva jejích tlumočnicků při výkonu tlumočnické profese a v souvislosti s ním. Tento EK platí v situacích, které nejsou jinak regulovány zákony nebo předpisy. Je vytvořen, aby byla naplněna práva všech klientů na plnohodnotnou komunikaci.

Komora stanovila 12 základních principů etického chování, všechny je lze nalézt v příloze č. 1. Zde budou zdůrazněny pouze 2 principy, a to ty, které se tématu práce týkají. Konkrétně se jedná o principy č. 2 a č. 7.

2. Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočnick je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce. (Česká komora tlumočnicků znakového jazyka)

Tlumočnicki CODA děti rozhodně nemohou mít všechny potřebné znalosti k pochopení dané problematiky, ani kvalifikaci. Záleží na věku dítěte, na situaci. Na tlumočení se ani nemohou vždy připravit dostatečně dopředu. A zodpovědnost, kterou nesou tlumočnicki (často malí tlumočnicki) je mnohdy opravdu veliká.

7. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe. (Česká komora tlumočnicků znakového jazyka)

Pokud tlumočí neslyšícímu rodiči jeho slyšící dítě, často nedochází k neutralitě, jak by správně mělo. Nemusí se jednat pouze o dítě, platí to celkově o blízkých lidech neslyšících jedinců. Tento fakt může ovlivnit častokrát i míru a správnost informací, které mají být jedinci předány. Dobrým příkladem je zde například návštěva lékaře. Pokud se v roli tlumočnicka ocitá slyšící dítě a jde o vyšetření jeho neslyšícího rodiče, pak často netlumočí sdělené informace v plném rozsahu. Taktéž může chtít tlumočit vyslechnuté informace později, až po ukončení návštěvy. Navíc je zde riziko, že se může dostat do emočně vypjaté situace, kdy musí přeložit pro jeho rodiče nepříznivou zprávu.

3 Organizace a služby

V této kapitole bude stručně představeno několik organizací, ať už první založená v USA, nebo České CODA sdružení. Z poradenské intervence je zmíněna Raná péče a Sociálně aktivizační služby, z organizací pak Tichý svět.

3.1 Organizace CODA

Tato organizace vznikla v roce 1983 v USA. Zakladatelkou byla Millie Brother, která rovněž vymyslela termín CODA. Toto sdružení bylo založeno dospělými slyšícími potomky neslyšících rodičů pro ně samotné, ale i pro účely jiné. Postupně vznikaly další národní sdružení i v jiných státech. (Redlich, 2003)

Toto mezinárodní sdružení charakterizuje také Gavelčíková: *„Jedná se o aktivní organizaci, jež se spolupodílí na mnoha výzkumech v oblasti znakového jazyka, psychologie, sociologie apod. Nabízí poradenské služby, pořádá různé semináře, společenské akce, kurzy znakového jazyka, setkání rodičů s dětmi atd. nefunguje samoúčelně (...), podává nejnovější informace z oblasti znakového jazyka a přibližuje slyšícím lidem život Neslyšících. Veškeré jejich úsilí směřuje k zachování, podpoře a rozvoji dvojího kulturního a jazykového dědictví slyšících dětí neslyšících rodičů.“* (Redlich, 2003)

V České republice také existuje od roku 2008 občanské sdružení s názvem **CODA – slyšící potomci neslyšících rodičů, o. s.**, (zkráceně CODA ČR).

CODA sdružení pořádá pro své členy různá setkání. Například v Brně se r. 2009 uskutečnilo 2. setkání slyšících potomků neslyšících rodičů. Motto setkání bylo: „Dětství je drama, a tudíž i komedie“. Setkání nebylo otevřeno pro veřejnost, nicméně se zde projednávala také otázka otevření se veřejnosti, osvětová činnost, pořádání workshopů a seminářů.

Ve svém článku Redlich uvádí: *„Pokud se divíte, proč motivem setkání bylo právě dětství, vězte, že právě dětské prožitky jsou tím nejsilnějším pojátkem nás, slyšících vychovaných neslyšícími rodiči.“* (Redlich, 2009)

3.2 Raná péče

Podporu, pomoc či jiné služby poradenského charakteru poskytuje také raná péče. Jediným poskytovatelem sociálních služeb **rané péče** pro rodiny dětí se sluchovým postižením v České republice je Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. Péči poskytuje i rodinám s dětmi,

u kterých se nevyvíjí řeč, nebo i s dětmi s kombinovaným postižením. Z tohoto důvodu je zde služba uvedená jako možnost, do této kategorie mohou spadat i CODA jedinci.

Mezi služby, které jsou nabízeny, patří především terénní služby. Sem spadají návštěvy přímo v rodinách, různé semináře a přednášky, poradenství v oblasti pomůcek a jejich půjčování, půjčování odborné literatury, ambulantní, logopedické, psychologické, sociální a pedagogické poradenství nebo nácvik a přípravu na sluchové vyšetření. (Dejmková, 2014)

Raná péče je terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do osmi let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. (Hradilková, 2018)

3.3 Sociálně aktivizační služby

Další sociální službou, která poskytuje odbornou pomoc rodinám s dětmi, které se v důsledku sluchové postižení nacházejí v nepříznivé sociální situaci, jsou Sociálně aktivizační služby (dále také SAS). Tato služba napomáhá snížení a minimalizaci sociálního vyloučení těchto rodin. SAS nabízí Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s., které je zmíněno již výše. Služba je určena pro rodiny s dítětem či dětmi ve věku od 0 do 18 let, kdy jeden nebo více členů v rodině má sluchové nebo kombinované postižení (příčemž jedno z postižení je sluchové).

Do činností této služby patří Socioterapeutické skupiny pro rodiče a děti, Rozvoj komunikačních dovedností s neslyšícím členem rodiny, Individuální konzultace, Individuální nácvik rodičovských kompetencí a rozvoj dítěte, Individuální canisterapie zaměřená na léčebný kontakt psa a dítěte, Odborné poradenství, Zprostředkování kontaktu s jinými rodiči, Zprostředkování kontaktu s jinými odborníky, Podpůrná rodičovská skupina pro uživatele SAS, Vzdělávací akce. (Centrum pro dětský sluch Tamtam, 2021)

Další poradenskou službou, která se zaměřuje konkrétně na tlumočnictví je organizace **Tichý svět**, která původně existovala pod názvem **Agenturu Profesního Poradenství pro Neslyšící** (APPN). Tichý svět funguje od roku 2006. Za vizi má zajistit rovné příležitosti pro neslyšící a plní tato poslání:

- Přispívat k integraci neslyšících do společnosti slyšících, a to maximální možnou měrou a všemi dostupnými prostředky.
- Přispívat k publicitě komunity neslyšících a šíření informací o jejich kultuře a jazyce.

- Pomáhat překonávat jazykové, kulturní a mezigenerační bariéry, včetně odstraňování zakořeněných předsudků o komunitě neslyšících, existující u slyšících.

V Tichém světě funguje také Tichá linka (online tlumočení do znakového jazyka či online přepisu mluvené řeči), Tichá kavárna a cukrárna (První pražská kavárna s neslyšící obsluhou), Tiché zprávy (Internetové zpravodajství, ve kterém se neslyšící mohou dozvědět zajímavé zprávy a informace z domova i ze zahraničí), Kurzy znakového jazyka (pro veřejnost a odbornou veřejnost), Tichá jehla (jeden z provozů Tichého světa - chráněných pracovišť, který zaměstnává osoby se zdravotním postižením) a další. (Tichý svět, 2021)

4 Neslyšící rodiče slyšícího dítěte

V praktické části je popsána metodologie výzkumu, následně hlavní a dílčí cíle práce a spolu s tím i výzkumné otázky. Dále je stručně popsán vzorek informantů. V neposlední řadě zde najdeme také vlastní výzkumné šetření a výsledky výzkumu.

4.1 Cíle a metody výzkumného šetření

Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat situaci dotazovaných CODA rodin. Následně také zjistit, jak se situace a informovanost rodin mění v průběhu posledních přibližně 20 let či zda je/byla dostatečná podpora ze stran podpůrných organizací.

Dále byly stanoveny **dílčí cíle**:

- vymezit roli znakového jazyka a mluvené řeči v rodině
- popsat zkušenosti s tlumočením, ať už se jedná o stálého tlumočníka nebo o potomka
- zjistit dostupnost informací a možnost poradenství

Pro dosažení zmíněných dílčích cílů byly stanoveny tyto *výzkumné otázky* (VO):

- **VO1: Komunikují členové vybrané rodiny navzájem mezi sebou výhradně prostřednictvím českého znakového jazyka?**

Pravděpodobně v rodinách dochází ke kombinaci ČZJ a mluvené řeči. Touto otázkou je zkoumáno, jaký komunikační systém rodina používá a co sám neslyšící rodič upřednostňuje.

- **VO2: Jaký vliv má výchova neslyšících rodičů na komunikační dovednosti slyšícího dítěte ve sledovaných rodinách?**

Pokud má CODA potomek vhodné mluvní vzory, např. prarodiče, pak tento jedinec nejspíše nebude mít v oblasti komunikace výrazné problémy. Předpokladem také je, že dítě bude alespoň v základní podobě ovládat znakový jazyk.

- **VO3: Tlumočí v těchto rodinách slyšící děti svým neslyšícím rodičům?**

Většina dětí svým rodičům (minimálně v dětství) tlumočila, tlumočnictví se ale stále více vyvíjí, tudíž v současné době to již není nutné.

- **VO4: Jsou informace o vhodných výchovných přístupech dostatečné nebo by jich neslyšící rodiče uvítali více?**

K dispozici je čím dál více informací, v dnešní době by již mohly být dostačující.

Jsou zde možnosti poradenské intervence při výchově? Vědí o tom?

- **VO5: Jakým způsobem se postupem času změnila situace ve vybraných rodinách?**

Tato otázka je vztahována ke generačním rozdílům dotazovaných, dvě rodiny jsou o generaci mladší než druhé dvě, tudíž se situace dá do jisté míry porovnat.

Pro tuto studii byl zvolen kvalitativní výzkumný design realizovaný prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. **Kvalitativní výzkum** se zaměřuje přednostně na porozumění vnímání nějakého jevu respondenty a na pochopení, jak o tématech respondenti přemýšlejí. Při kvalitativním výzkumu se výzkumník pokouší odpovědět na předem stanovené otázky, ale otázky může také během výzkumu modifikovat či upravovat. Analýza a sběr dat probíhají současně, výzkumník zároveň sbírá data, pak následuje analýza a až podle závěrů se pak výzkumník rozhodne, která data jsou pro něj potřebná, následně probíhá další sběr dat. Mezi základní metody kvalitativního výzkumu patří pozorování, interview, analýza textů a jiných dokumentů a audio a videozáznamy. Hlavním výstupem z kvalitativního výzkumu je textová zpráva. Provádíme slovní rozbor toho, co nám bylo respondenty řečeno, porovnáváme získané informace a interpretujeme význam sdělení v celkovém kontextu, ve kterém nám respondent jev zmínil, s ohledem na tonalitu sdělení a s přihlédnutím k pozorování, která učiníme při sledování reakcí respondentů. (srov. Tahal a kol., 2017; Hendl, 2008)

Pro úplnost – v našem případě se nejedná o respondenty, ale o informanty či participanty.

Byla zvolena metoda *polostrukturovaného rozhovoru*. Jedná se o jednu z *metod kvalitativního výzkumu*, tzn. nepracuje s velkým statistickým množstvím dat, pokouší se o detailnější popis menšího vzorku jedinců. **Polostrukturovaný rozhovor** (aneb rozhovor pomocí návodu) spočívá v předem sestavených otázkách, na které se výzkumník dotazovaného ptá, baví se o nich.

Jedná se o hloubkový rozhovor neboli in-depth interview, který je nejčastější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Jedná se o nestandardizované dotazování jednoho respondenta jedním dotazujícím se. Ten pokládá několik otevřených otázek. Může otázky klást v různém pořadí, je však nutné, aby se zaměřil na všechny otázky. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Pro vlastní výzkum autorka provedla se 4 vybranými rodinami polostrukturované rozhovory a z nich následně autorka zaznamenala responze jednotlivých informantů.

Jedná se o rozbor stavu, vývoje a interakcí s prostředím jednoho nebo více jedinců, skupin, komunit a institucí, operačních jednotek, ale i programů, které se pozorují, dokumentují a analyzují, aby se popsaly a vysvětlily jejich stavy a vztahy k interním a externím ovlivňujícím faktorům. (Hendl, 1999)

4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro potřeby výzkumu bylo osloveno mnoho organizací, resp. osob. Nakonec se podařilo získat čtyři CODA rodiny. Jedná se o dvě rodiny narozené v 70./80. letech a dvě narozené v letech 40./ 50., tedy o rodiny o jednu generaci rozdílnou.

Oslovení informantů probíhalo navíc i prostřednictvím emailové zprávy, zde bohužel bez úspěchu. Některé organizace prosbu předaly dál, ale dále se již nikdo neozval. Všechny zúčastněné rodiny byly sehnány díky Facebooku. Dvě z nich se nabídly samy, druhé dvě byly doporučeny od jejich známého či příbuzného. U mladších rodin byl využit tlumočník, u starších tlumočily samy děti neslyšících rodičů. V případě R01 a R02 se rozhovor domlouval přímo s matkami, za pomoci tlumočníka byl rozhovor také realizován. U R03 i R04 byly kontaktními osobami dcery, které později rodičům samy tlumočily. Trvání rozhovoru bylo přibližně mezi 10-30 minutami, vše probíhalo on-line – pomocí videohovoru na platformě Skype.

Všechny informantky jsou ženy, proto se o nich píše v ženském rodě. Jsou zde samozřejmě mnohdy i informace o neslyšících otcích (tedy manželích dotazovaných žen), ty jsou ale už zprostředkované.

Každá rodina (R) bude mít v rámci výzkumu přidělené číslo, aby byla zachována anonymita zúčastněných.

Dále si účastníky (informanty) představíme v tabulce 1. Zde se uvádí rok narození rodičů i jejich dětí.

Tabulka 1

	R01	R02	R03	R04
Rok narození rodičů	1979, 1978	1980, 1984	1953, 1954	1937, 1942
Rok narození dětí	2014	2013	1976, 1978, 1980	1972, 1974

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

R01: Rodina žijící v Praze. Rodiče jsou oba neslyšící, mají jednu slyšící dceru. Sluchová vada matky – od nedoslýchavosti k úplné hluchotě. Otec – naprostá ztráta sluchu.

R02: Rodina žijící v Chebu. Oba rodiče neslyšící, jeden slyšící syn. Sluchová vada: zánět mozkových blan – naprostá ztráta sluchu (percepční typ).

R03: Rodina z Nedaříže. Oba rodiče neslyší od narození. Tři dospělé dcery.

R04: Rodina z Prahy. Oba rodiče neslyšící: matka prodělala zánět mozkových blan – úplná ztráta sluchu; otec – prasknutí bubínku, další onemocnění. Dospělé děti – dcera a syn.

4.3 Interpretace a analýzy získaných dat

Výzkumná část využívá data získaná od čtyř informantek. Sběr dat proběhl pomocí rozhovorů s jednotlivými participanty, realizace byla uskutečněna formou rozhovorů na platformě Skype. Rozhovor měl podobu rozhovoru polostrukturovaného.

Pro přehlednost odpovědí byl zvolen přepis jednotlivých rozhovorů, který je k nalezení v příloze č. 2.

Ke zpracování získaných dat byla použita tematická analýza, jakožto jedna z metod kvalitativních.

Zpracování a analýza podkladů vychází z parametrů obsahové analýzy, konkrétně tematické analýzy, která se řadí do kvalitativních metod. „*Tematická analýza je metodou pro identifikaci, analýzu a zveřejnění vzorů (témat) v získaných datech*“. (Braun a Clarke, 2006, s. 79)

V tomto typu analýzy jsou rozlišovány dva přístupy ke zpracování dat: teoretický (analýza vedená již předem stanovenou výzkumnou otázkou) a induktivní (v průběhu analýzy se teprve vytvoří výzkumná otázka). (Braun a Clarke, 2006)

Při tematické analýze dat byl využit postup podle Braun a Clarke (2006, s. 87):

1. **seznámení se s daty:** přepis všech rozhovorů, jejich opakované čtení
2. **vytvoření kódů:** kódování přepsaných rozhovorů – zvýraznění relevantních a zajímavých pasáží v textu
3. **hledání témat:** seskupení kódů, které mají něco společného, do potenciálních témat; rozlišení různých úrovní témat (téma, subtéma)
4. **kontrola témat:** kontrola témat podle toho, zda jsou (1) relevantní k náležejícím kódům (extraktům), (2) relevantní k celému datovému souboru (zda mají témata výpovědní hodnotu); při kontrole témat se mohou opustit nebo sloučit již vytvořená témata
5. **definice a pojmenování témat:** definování jednotlivých témat – určit u každého z nich výpovědní jádro (o čem témata vypovídají, jejich interpretace); pojmenování témat
6. **zhotovení výzkumné zprávy:** vztažení témat k výzkumným otázkám a finální analýza

Tato část je zaměřena na výzkumné otázky a zároveň i na jednotlivé otázky, které k těm výzkumným směřují. Kompletní seznam otázek rozhovoru je k nalezení v příloze č. 3. Některé otázky se objeví u více VO, jiné třeba vůbec, to ale neznamená, že pro celkový výzkum nebyly

důležité. Ke každé výzkumné otázce byly z hlediska vyhodnocení získaných údajů stanoveny témata a sub témata, jak lze vidět v tabulkách. Dále jsou rozebrány odpovědi všech informantů a následně shrnuty do tabulky s názvem výsledky. Pod touto tabulkou je také výsledek dané výzkumné otázky – v této práci byly výše stanoveny u každé VO předpoklady, které se ověřují nyní.

VO1: Komunikují členové vybrané rodiny navzájem mezi sebou výhradně prostřednictvím českého znakového jazyka?

- Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?
- Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?
- Jaké kompenzační pomůcky používáte?
- Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?

Tabulka 2

VO1: Komunikace v rodině	
Téma	Subtéma
Způsob komunikace	ČZJ Mluvená řeč Kombinace
Kompenzační pomůcky	V domácnosti Sluchadla/Kochleární implantát

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

VO1 je rozdělena do dvou témat a pěti subtémat. Téma *Způsob komunikace* je tvořeno subtématy: *ČZJ, Mluvená řeč, Kombinace*. Všechny čtyři informantky se shodují, všechny vybrané rodiny tedy kombinují mluvenou řeč i český znakový jazyk. Ve všech zúčastněných rodinách jsou neslyšící oba rodiče. R02: „*Někdy znakuju, někdy mluvím, používám oba ty systémy, protože ve znakovém jazyce někdy nerozumí syn úplně dobře*“.

Druhé téma *Kompenzační pomůcky* se zaměřuje na využívání jak *sluchadel a kochleárních implantátů*, tak i různých pomůcek *v domácnosti*. R01 má kochleární implantát, dříve využívala sluchadlo. R02 má sluchadlo, ale to nepoužívá. Kromě R01 všechny informantky zmiňují z pomůcek v domácnosti světelný zvonek a světelný budík. R01 po porodu využívala světelnou signalizaci pláče dítěte. R01: „*Už 13 let mám kochleární implantát, předtím od 7 do 15 let sluchadlo*.“

Výsledky VO1:

Tabulka 3

R01	R02	R03	R04
„nejdříve znakování, pak mluvená řeč – kombinace obou“	„střídání obou způsobů“	„oba způsoby, ale spíše mluvená řeč“	„obojím způsobem – mluvíme i znakujeme“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

Předpokladem bylo, že v rodinách dochází ke kombinaci obou způsobů. Ve všech případech se to potvrdilo. Rodiče přizpůsobují komunikaci dítěti. Pokud je tedy dítě malé, není vedeno ke znakování a nezná to zatím příliš, rodiče mluví. U každého je to velice individuální. Záleží nejen na volbě komunikačního kódu, ale také na tom, zda oba rodiče neslyší, jakou mají vadu, jaké kompenzační pomůcky jsou používány.

VO2: Jaký vliv má výchova neslyšících rodičů na komunikační dovednosti slyšícího dítěte ve sledovaných rodinách?

- Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?
- Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?
- Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?
- Jaké kompenzační pomůcky používáte?
- Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?
- Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?
- Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)

Tabulka 4

VO2: Vliv výchovy neslyšících rodičů na slyšící dítě	
Téma	Subtéma
Pomoc ostatních	Prarodiče Organizace
Komplikace	Výchovné Nepříjemné situace Jiné

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

VO2 je členěna do dvou témat a pěti subtemat. Téma *Pomoc ostatních* je tvořeno subtematy *Prarodiče* a *Organizace*.

U R01 komunikace s rodiči moc nefunguje, pouze si občas telefonují. Pomoc organizací nevyhledávala, pouze jednou zavolala laktační poradkyni. R02 využívala pomoc rodičů, hlavně po narození syna. Někdy pomáhali v oblasti komunikace, ale běžně rodiče vše zvládají sami. Pomoc organizací také nevyhledávají. R03 pomáhali prarodiče z otcovy strany, kteří např. chodili na rodičovské schůzky. Nikdo jiný nepomáhal, ta doba byla na toto špatná. V R04 zpočátku pomáhala matka, později si museli vystačit sami. Organizace žádné nebyly.

Téma *Komplikace* zjišťuje, jestli nastaly v rodinách během výchovy nějaké *výchovné*, *tlumočnické* nebo *jiné* problémy. Jako subtéma se zde uvádí také *nepříjemné situace*. R01 uvádí, že komunikace byla od začátku bez problému, žádné výchovné problémy také nezaznamenala. R02-R04 také potvrzují, že žádné výrazné problémy neměly. Všechno zvládly samy, R03 a R04 ani neměly jinou možnost. R04 odpovídající na využití pomoci organizací: „Ne, žádné nebyly. I co známe další neslyšící... museli jsme to všechno sami zvládnout. Odborná pomoc nebyla žádná“. Na nepříjemné situace si nevzpomíná ani jedna rodina. R03: „Asi si nic ani nevybavím. Jako asi jsme to měli nějakým způsobem těžší, ale nevnímáme to nějak zvlášť.“

Výsledky VO2:

Tabulka 5

R01	R02	R03	R04
„komunikace od začátku bez problému“	„žádné problémy nebyly“	„žádné komplikace jsme neměli“	„všechno bylo naprosto v pohodě“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

Zde bylo předpokladem to, že pokud má dítě vhodné mluvní vzory (např. prarodiče), pak CODA dítě nejspíše nebude mít větší problémy s komunikací. Opět záleží na tom, jestli jsou neslyšící oba rodiče a jak jsou na tom s mluvenou řečí, na tom, jestli rodičům někdo pomáhá, například prarodiče nebo nějaké organizace. I zde se objevuje důležitost kompenzačních pomůcek a volba komunikačního kódu. V těchto případech, pokud bylo potřeba, tak prarodiče pomohli, např. s komunikací během třídních schůzek. Pomoc jiných organizací vyhledávána

nebyla a žádné problémy ve výchově si nikdo z účastníků také nevybavuje. Podle všech odpovědí lze usoudit, že komunikační dovednosti těchto dětí nejsou nijak zvlášť ovlivněny tím, že jejich rodiče neslyší. Většina rodičů se na děti snaží mluvit. Navíc mají rodiče podporu svých rodičů a děti chodí do škol běžného vzdělávacího proudu, kde je mluvené slovo samozřejmostí. Druhým předpokladem bylo, že každý potomek v této rodině nejspíše ovládá znakový jazyk alespoň na základní úrovni. I toto bylo potvrzeno, u dětí mladších rodičů se znakováním dětí spíše začínají, ale základy ovládají, a mají chuť se naučit více.

VO3: Tlumočí v těchto rodinách slyšící děti svým neslyšícím rodičům?

- Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?
- Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?
- Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začaly? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)
- Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?
- Máte nějakého stabilního tlumočníka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?

Tabulka 6

VO3: Tlumočení	
Téma	Subtéma
Děti jako tlumočníci	Od kolika let? Stejně často?
Stabilní tlumočník	V jakých situacích? Jeden? Více?

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

VO3 se skládá ze dvou témat a čtyř subtémat. Téma *Děti jako tlumočníci* obsahuje dvě subtémata, a to *od kolika let* děti tlumočí svým rodičům a jestli obě/všechny tlumočí *stejně často*. V případě R01 dcera tlumočí od pěti let, baví ji to, nucená do toho není. R02 syna také nechává, ale rozhodně ho nenutí: „*On se sám aktivně nabízí, ale rozhodně jsem ho nikdy nenutila.*“ V případě R03 a R04 děti tlumočit rodičům „musely“, nebylo moc jiných možností. Získat dříve tlumočníka bylo skoro nemožné. R03 zmiňuje, že všechny tři dcery mluví stejně – znakový jazyk základ. U R04 tlumočí starší dcera, od devíti let. Mladší syn už příliš ne, ale s rodiči se domluví. Ani jedné z účastnic to nevadí a myslí si, že ani jejich dětem.

Téma *Stabilní tlumočník* má také dvě subtémata – *v jakých situacích* ho využívají a mají *jednoho nebo jich mají více*? R01 nevyužívá služby tlumočnictví vůbec, naopak sama tlumočí svého manželovi. R02 si u ASNEPu objednává tlumočnictví, netrvá na stálém tlumočnickovi,

ale bere toho, kdo má zrovna čas. R02: „*Vůbec nevyžaduju stabilně stejného tlumočníka, dokonce jsem i radši, že můžu vyzkoušet různé tlumočnický. Nevadí mi to.*“ R03 také nemá stabilního tlumočníka, střídají je, je jim to celkem jedno. U R04 je stabilní tlumočnický rodičů jejich dcera, která tlumočí vše, co potřebují, doprovází je u lékařů, na úřadech, a jinde, dle potřeby.

Výsledky VO3:

Tabulka 7

R01	R02	R03	R04
„tlumočí asi od 5 let“ „nechávám to na ní“	„sám mi překládá některé věci“ „nenutím ho vůbec, ale když chce, nechám ho“	„všechny dcery mluví stejně“ „nevadí to ani nám, ani dcerám“	„dcera tlumočí od 9 let, mladší bratr netlumočí“ „nevadí nám to“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

Tlumočila (alespoň v dětství) většina dětí. Vše se ale vyvíjí, proto by toto již nemuselo být nutností. Rodičům ani dětem to nevadí. U mladších rodin je zřejmé, že nucení opravdu nejsou, ale že to děti spíše baví a dělat to chtějí, takže rodičům občas pomáhají. Všechny z těchto dětí se snaží tlumočit. Dnes máme mnohem více možností než dříve. U R03, kde jsou 3 dcery, to bylo tlumočení více potřebné, všechny tři tlumočily stejně. Co se týká stabilních tlumočnicků, tak ty jedinci nevyžadují, střídají to. U R04 tlumočí starší dcera, která je i jejich stabilním tlumočnickem, mladší syn už příliš ne. R01 tlumočnický nevyužívá, spíše sama tlumočí. Došli jsme k závěru, že tlumočení již nutností opravdu není, ale v rámci efektivnější komunikace s rodiči, se děti ČZJ stejně učí a pokud je to baví (což se dá předpokládat), pak rodičům občas s nějakým překladem samy pomáhají. Rodiči v dnešní době ale nucení nejsou, můžeme tedy mluvit alespoň za tyto „naše“ rodiny.

VO4: Jsou informace o vhodných výchovných přístupech dostatečné nebo by jich neslyšící rodiče uvítali více?

- Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?
- Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

- Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.
- Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?
- Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Tabulka 8

VO4: Míra informovanosti	
Téma	Subtéma
Dostatek informací	Jsou informace? Přístupnost
Narození dítěte	Rok narození Postup
CODA/Neslyšící	Znalost veřejností

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

VO4 je zpracována pomocí tří témat a pěti subtémat v tabulce 8.

Téma *Dostatek informací* zjišťuje, zda celkově byly a jsou *potřebné informace*, jaká je k nim *přístupnost* a zda vědí, kde je hledat. Téma *Narození dítěte* nejdříve podává informaci, *kdy se dítě narodilo*, protože je situace v různých letech rozdílná. Dále to, jak rodiče po narození *postupovali*. Téma *CODA/Neslyšící* se zabývá *znalostí* těchto záležitostí/pojmů širokou *veřejností*.

V případech R01 a R02 se děti narodily po roce 2010. R01 většinu informací znala sama, z praxe. Žádnou pomoc nehledala. R02 uvádí, že vůbec neřešila, jestli její dítě bude slyšící, ale doufala, že ano. Zkušenosti měla vlastní, od své sestry. U R03 a R04 se děti narodily v 70. letech. R03 má tři dcery. Vzpomíná si, že při porodu první dcery byli všichni v nemocnici nepříjemní, sami neměli informace. R03: „*Žádné informace jsme neměli, a kde hledat jsme také nevěděli. Bylo to celkem těžké.*“ R04 má dvě děti a je ráda, že se narodily slyšící, prý tak mají „*lehčí život*“. Žádné odborné informace v době, kdy se děti narodily dostupné nebyly, takže si museli poradit ve všem sami. Ze začátku s výchovou hodně pomáhala matka, mluvila na děti atd. Podle slov všech čtyř rodin se slyšící lidé, resp. veřejnost, o neslyšící nezajímají, nevědí o jejich problémech. O CODA problematice už vůbec, většinová populace tento termín ani nezná. R02: „*Já si myslím, že je velmi málo informací. CODA tady je, to jo, ale ty informace*

mezi tou běžnou veřejností nejsou. Tady mám pocit, že by opravdu byla dobrá větší propagace a víc těch informací, které by o téhle skupině byly.“

Výsledky VO4:

Tabulka 9

R01	R02	R03	R04
„všechno jsem věděla z praxe“	„měla jsem vlastní zkušenosti u sestry a jejich dětí“	„žádné informace jsme neměli, nevěděli jsme, kde hledat“	„museli jsme si poradit sami, odborná pomoc žádná nebyla“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

Tím, že je k dispozici čím dál více informací a člověk by řekl, že dnes už je dostupné snad téměř všechno, předpokládá se, že i v tomto směru by mohly tedy informace být dostačující. V této otázce je potřeba přihlédnout k době a také k místu narození/bydliště. U R01 a R02 si matky vystačily s vlastními informacemi z praxe. R03 i R04, tzn. matky o generaci starší, nevěděly, kde mají hledat informace. Poradit si tak musely rodiny samy. První dvě informantky (můžeme říci z dnešní doby) měly sice své zkušenosti, ale zajisté by i dnes nějakou tu pomoc vyhledat mohly. V tomto směru lze předpokládat, že se informovanost zlepšila. Několik organizací nebo skupin na internetu lze najít, v dobách, kdy toto nebylo, tedy nebyly téměř žádné zdroje informací, ani pomoci. Dříve (v případě R03) se nic moc nevědělo ani v nemocnicích, nejspíše proto také byli nepříjemní, jak je zmíněno v rozhovoru. Mladším rodinám bylo jedno, jestli dítě uslyší nebo ne. Na žádné zajímavé nepříjemné situace si nikdo z účastníků nevzpomíná. Dle slov všech účastníků se slyšící lidé o komunitu neslyšících příliš nezajímají a termín CODA neznají. Zda ale v současné době dostupné informace stačí, s jistotou říci nelze. Do jisté míry je i toto vcelku individuální.

VO5: Jakým způsobem se postupem času změnila situace ve vybraných rodinách?

Pro zformulování páté výzkumné otázky lze vycházet z výše uvedených otázek, takže zde můžeme využít odpovědi na tyto otázky:

- Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?
- Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

- Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?
- Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)
- Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Výsledky:

Tabulka 10

R01	R02	R03	R04
„informace z praxe“	„vlastní zkušenosti“	„informace jsme neměli“ „nebylo moc škol“	„informace nebyly, všechno jsme museli zvládnout sami“

Zdroj: vlastní zpracování, 2021

O CODA se nevědělo ani dříve, ani dnes (až na výjimky samozřejmě). Komunita Neslyšících mnoho slyšících taktéž nezajímá. Osvěta by tedy stále potřeba byla. Jak již bylo zmíněno u VO4, dříve informace nebyly téměř žádné, dnes se alespoň nějaké najít dají. Na internetu lze najít webové stránky organizací, články, skupiny lidí, kde se dají mnohé odpovědi nalézt. Informovanost je tedy lepší, než tomu bylo dříve. To lze poznat i z toho, že R01 i R02 věděly z praxe či ze zkušeností, co dělat. R03 a R04 neměly k dispozici téměř nic a pokud nikoho v okolí neznaly, pak se neměly ani možnost spojit s další rodinou. „*Dnes je možnost chodit i na vysoké školy, to dříve nebylo*“ (zmiňuje R03). Tady vidíme podstatné zlepšení v oblasti vzdělávání, tzn. větší výběr škol. Dříve tito žáci (žáci s nějakým postižením) chodili do speciálních škol, od tohoto se dnes již upouští. V dnešní době se uplatňuje tzv. inkluze, tedy společné vzdělávání všech dětí. Také je větší dostupnost služeb, poradenských či sociálních.

4.4 Dílčí závěry a doporučení

Shrnutí výzkumných otázek

Pro dosažení cílů práce bylo stanoveno **pět výzkumných otázek**. Výsledkem těchto otázek je, že se v rodinách kombinuje mluvená řeč a znakový jazyk. Ačkoli je to v každé rodině individuální, rodiče se snaží na děti mluvit, ale také znakují (VO1). Komunikační dovednosti dětí týkající se mluveného jazyk nejsou nijak zvlášť ovlivněny. Zde záleží na prostředí a podmínkách, kde dítě vyrůstá (VO2). Slyšící děti neslyšících rodičů svým rodičům tlumočí v dnešní době, nutností to již ale není. Znakový jazyk se učí hlavně kvůli komunikaci. Rodiči

nuceni k tlumočení nejsou. Tlumočnictví je dnes na vysoké úrovni a dostupné (VO3). Osvěta problematiky se rozhodně zlepšila, je k dispozici více informací a možností než dříve. Vzhledem k využití vlastních životních zkušeností se ale přímo nedozvídáme, zda toto množství informací dnes stačí (VO4). Postupem času se situace změnila k lepšímu, míra informovanosti je lepší. Podstatně lepší je také dostupnost k informacím na internetu nebo také možnosti vzdělání (VO5).

Doporučení reagující na výsledky výzkumu

Informace sice dostupné jsou, přeci jen jich ale stále není dost, a to hlavně v odborných publikacích. V České republice se publikace přímo na toto téma vyskytují ojediněle, nejsou téměř žádné. Od doby vydání knihy Karla Redlicha (2008), která se jako jedna z prvních zabývala problematikou CODA jedinců, by bylo v současné době žádoucí aktuální informace z této oblasti zpracovat v podobě nově vydané publikace komplexně popisující a shrnující nové poznatky. Publikaci by také obohatilo srovnání se zahraničními publikacemi či informacemi. Ze strany podpůrných služeb pomoc stále příliš zajištěna není. Otázkou zůstává, zda je to dáno nezájmem rodičů nebo tu nabídku z jejich strany opravdu nemají. Podpora by měla směřovat ke všem – k rodině, lékařům, Dále by byla vhodná větší osvěta mezi slyšícími lidmi. Jedním z možných řešení, jak toto téma více rozšířit mezi širokou veřejnost, by bylo například pomocí kampaně nebo pomocí veřejných akcí pořádaných některou z nestátních neziskových organizací.

Závěr

Práce byla rozdělena do čtyř kapitol, z nichž první tři se zabývaly teoretickými poznatky souvisejícími s tématem práce a čtvrtá pak představovala výzkumné šetření sledující konkrétní, stanovené cíle.

V **teoretické části** byly definovány pojmy týkající se tohoto tématu. V první kapitole bylo uvedeno vymezení pojmu neslyšící, sluchové vady, kompenzační pomůcky, kultura, vzdělávání. Také se zde nachází komunikace a komunikační systémy. Třetí kapitola vymezuje termín CODA, vzdělávání, výchovu, jistá specifika – tlumočnictví, stigmatizaci. Ve třetí kapitole se pojednává o organizacích a poradenských službách.

V **části praktické** byly uvedeny cíle a metody výzkumného šetření, charakteristika výzkumného vzorku, interpretace a analýzy získaných dat a dílčí závěry a doporučení.

Hlavním **cílem** této bakalářské práce bylo zjistit, zda a v jaké míře má rodina k dispozici potřebné informace k výchově svého dítěte. Zároveň také to, jestli organizace rodinám nabízí dostatečnou podporu.

Dílčími cíli bylo – vymezit roli znakového jazyka a mluvené řeči v rodině, popsat zkušenosti s tlumočením, zjistit možnosti poradenství a dostupnost informací.

Ke všem otázkám se podařilo zjistit dostatečné množství informací. Výzkumné otázky také bylo možno zodpovědět. Pomocí otázek se zjistilo, že informovanost lepší, než v dřívější době je, ale stále není na příliš vysoké úrovni, a to jak informace dostupné společnosti, tak i rodičům. Vyjma jedné publikace u nás, v České republice, celistvé informace v publikacích dostupné nejsou. Dochází také k jistému porovnání vzhledem k ročníkům informantů. Výzkumná část se tedy může považovat za *úspěšnou*.

Cílem práce bylo přispět do této „problematiky“ dalšími názory, pohledy a zjištěními. Tato záležitost je důležitá i pro speciální pedagogy, kterým se to v jejich praxi jednou může hodit. Cílem bylo mimo jiné i upozornit na nedostatek publikací, které by byly zaměřeny na problematiku CODA jedinců, zejména na oblast výchovy.

Seznam použitých informačních zdrojů

Monografie

BENDO VÁ, P., JEŘÁBKOVÁ K., RŮŽIČKOVÁ V. *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 8024414368.

BRAUN, V. & CLARKE, V. *Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), str. 77-101, 2006.

DEJMKOVÁ, Š. *Vývoj jazykových kompetencí jedinců CODA*. Bakalářská práce, 2014.

GAVELČÍKOVÁ, S. *Výchova slyšícího dítěte v neslyšící rodině*. Diplomová práce, 2002.

HAMPL, I. *Surdopedie*. Studijní opora, 2013.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

HOFFMEISTER, R. J. *Families with Deaf Parents: A functional perspective*. In: K. Thurman, Children of Handicapped Parents. New York: Academic Press, 1985.

HORÁKOVÁ, R. *Surdopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-225-3.

HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.

HRADILKOVÁ, T. a kol. *Praxe a metody rané péče v ČR: průvodce sociálním modelem*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1386-4.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. ISBN 80-7216-075-3.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-075-3.

KEIL, M. *The Danish Association of Children of Deaf Parents*. Danmark, Kopenhagen: Foreningen Børn af Døve, 1999.

KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9.

- KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-94-9.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0329-2.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0329-2.
- KRAUS, B., & POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- LANGER, J., KUČERA, P. *Základy surdopedie*. In: LUDÍKOVÁ, L., KOZÁKOVÁ, Z. a kol. *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-244-3092-8.
- LEJSKA, M. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-038-7.
- MARSCHARK, M. *Raising and Educating a Deaf Child*. OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1997. ISBN 0195094670.
- MATUŠKA, O., ANTUŠEKOVÁ A. *Rozvíjanie reči sluchovo postihnutých detí raného a predškolského veku*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. ISBN 8008012021.
- PAULÍK, K. *Psychologické základy lidské komunikace: učební text*. Ostrava, 2007. Dostupné z: projekty.fs.vsb.cz/415/psychologicke-zakladylidske-komunikace.pdf.
- POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-744-8.
- PRESTON, P. *Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence*. Harvard University Press, 1996. ISBN 9780674587489.
- PROCHÁZKOVÁ, V. Psychologická poradna. *Rodiče a děti 1. část, XXXIII*. 17, GONG, 2004.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- PULDA, Miloš. *Sluchová výchova u sluchově postižených dětí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 8021020776.

- REDLICH, K. *CODA – slyšící děti neslyšících rodičů*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-02-4.
- SINECKÁ, J., & HAUZER, J. *Naše dítě je tu! Průvodce pro neslyšící rodiče*. Praha: Scientia, 2003. ISBN: 80-86792-01-3.
- SKÁKALOVÁ, T. *Dítě se sluchovým postižením*. Gaudeamus, 2014. ISBN: 978-80-7435-502-8.
- SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-098-6.
- SOURALOVÁ, E., & LANGER, J. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1084-2.
- SOVÁK, Miloš. *Uvedení do logopedie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. ISBN: 14-503-78.
- STRNADOVÁ, V. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. 2. vyd., 2001. ISBN 80-903035-0-1.
- STRNADOVÁ, V. *Úvod do surdopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-564-8.
- SŮKALOVÁ. *Špecifiká vo výchove a komunikácii v rodinách počujúcich detí a nepočujúcich rodičov*. Bratislava, 2007. Diplomová práce, Univerzita Komenského.
- ŠVAŘÍČEK R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál, 2014. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TAHAL, R. a kol. *Marketingový výzkum – Postupy, metody, trendy*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0206-8.
- THORNICROFT G. *Shunned Discrimination Against People with Mental Illness*. University Press: Oxford, 2006.
- VRÁNEK, R. *Slyšící potomci neslyšících rodičů jako tlumočníci*. Diplomová práce, 2010.

Články

CÉZOVÁ, V. *Monika: Slyšící děti neslyšících rodičů přicházejí o bezstarostné dětství*

[online]. SNN, Jsem jedno ucho, 2018 [cit. 5.3.2021]. Dostupné z:

<https://www.snn-cr.cz/Monika-Slyšici-deti-neslyšících-rodiců-přicházejí-o-bezstarostné-dětství.html>

DOJČAROVÁ, E. *Druhy sluchadel* [online]. Život se syndromem, 2015 [cit. 5.3.2021].

Dostupné z: <https://www.zivotsesyndromem.cz/druhy-sluchadel/>

GAVELČÍKOVÁ, S. *Vývoj mluvené řeči u slyšících dětí z neslyšících rodin* [online]. Ruce.cz

(původně Ticho.cz), 2003 [cit. 11.3.2021]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/58-vyvoj-mluvene-rci-u-slyšících-deti-z-neslyšících-rodin>

HLAVICOVÁ, N. *Nálepku CODA dítě nenosím ráda* [online]. Dětský sluch, 10/2020 [cit.

11.3.2021]. Dostupné z: <https://www.idetskysluch.cz/pece-o-dite/znakovy-jazyk/nalepku-coda-dite-nenosim-rada/>

KŘEŠŤANOVÁ, L. *CODA – nový film o neslyšících* [online]. Dětský sluch, 2/2021 [cit.

11.3.2021]. Dostupné z: <https://www.idetskysluch.cz/akce-akce/coda-novy-film-o-neslyšících/>

MOTEJZÍKOVÁ, J. *Pořád ještě žijeme v době, kdy si slyšící myslí, že neslyšící jsou hloupi:*

rozhovor s Petrem Vysučkem [online]. Info-Zpravodaj. roč. 18, č. 1. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2010 [cit. 26.3.2021]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/830-porad-jeste-zijeme-v-dobe-kdy-si-slyšici-mysli-zeneslyšici-jsou-hloupí>.

POSPÍŠILOVÁ, I. *Vzdělávání dětí se sluchovým postižením* [online]. Šance dětem, 2012 [cit.

26.3.2021]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vzdelavani-deti-se-sluchovym-postizenim>

REDLICH, K. *Setkání CODA v České republice – Dětství je drama, a tudíž i komedie*

[online]. Gong, č. 9-10, 2009 [cit. 26.3.2021]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/651-setkani-coda-v-ceske-republice>

Zákony

Vyhláška č. 27/2016 Sb., Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Zákony pro lidi [online],[cit. 9.2.2021]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Zákon č. 155/1998 Sb., Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Zákony pro lidi [online], [cit. 11.2.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-155>

Zákon č. 354/2019 Sb., Zákon o soudních tlumočnících a soudních překladatelích. Zákony pro lidi [online], [cit. 11.2.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-354>

Zákon č. 384/2008 Sb. - Zákon o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony. Zákony pro lidi [online], [cit. 9.2.2021]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-384>

Zákon č. 561/2004 Sb. - Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Zákony pro lidi [online], [cit. 9.2.2021]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Další elektronické zdroje

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o.p.s. [online]. Dostupné z: <https://www.tamtam.cz/co-delame/socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny-s-detmi/>

Česká komora tlumočníků znakového jazyka [online]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/o-komore/eticky-kodex/>

Informační centrum rodičů a přátel sluchově postižených, z.s. [online]. Dostupné z: <https://www.infocentrum-sluch.cz/knihovna/informace-ke-katalogu-knih/casopisy/>

Metodický portál RVP [online]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12178>

Tichý svět, o.p.s. [online]. Dostupné z: <https://www.tichysvet.cz/o-nas>

Tlumočnická očima neslyšícího dítěte [online]. Dostupné z: <http://www.tond.cz/slovník/kultura-neslyšících>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Etický kodex tlumočnicků

Příloha č. 2 – Stručný přepis realizovaných rozhovorů

Příloha č. 3 - Otázky rozhovoru

Příloha č. 1 – etický kodex tlumočnicků

1. Tlumočnick je osoba, která v rámci své profese převádí za úplatu smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
2. Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočnick je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.
3. Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.
4. Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.
5. Tlumočnick nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.
6. Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.
7. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.
8. Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.
9. Tlumočnick sleduje vývoj své profese u nás i ve světě, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.
10. Tlumočnick spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
11. Tlumočnick dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.
12. Tlumočnick zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočnicka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex.

Příloha č. 2 – stručný přepis realizovaných rozhovorů

R01

Ukázka otevřeného kódování – VO1, VO2, VO3, VO4, VO5.

- 1) Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?

Já jsem se narodila v roce 1978. Dcera se narodila 2014.

- 2) Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?

1 dcera, ano.

- 3) Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?

Já už to přesně nevím, ale myslím, že úplná hluchota. 99% ztráta sluchu. V 7 letech jsem se stala nedoslýchavou (těžká nedoslýchavost) a potom v 15 letech úplně, až do té ohluchlosti ještě těžší, ztráta sluchu. To mám až dosud. 13 let už mám kochleární implantát.

- 4) Jaké kompenzační pomůcky používáte?

Kochleární implantát, předtím 7-15 let sluchadlo. Když jsem byla těhotná tak jsem si koupila světelnou signalizaci pláče dítěte. Moc jsem to ale nepoužívala. Dcera se rychle naučila, že máma neslyší. V noci vstala a probudila mě. Takže to bylo k ničemu.

- 5) Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?

Oba jsme neslyšící. Manžel nemá žádné kompenzační pomůcky. Má naprostou ztrátu sluchu, takže se ani nehodí na implantaci. Má to od narození nebo od 1. roku věku.

- 6) Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?

Já pocházím z Moravy, vyrostla jsem v Uherském Hradišti. Manžel pochází z východních Čech. Pak jsme přišli sem, do Prahy, tady už žijeme 15 let. Z toho máme 7 let dceru.

- 7) Jakou školu jste absolvoval/a? Běžnou školu či školu pro sluchově postižené?

Chodila jsem do běžné školy na Moravě. Pediatrička mně a sestře řekla, že musíme do školy pro neslyšící, ale naše maminka řekla, že ne, že budeme chodit do školy tam, kde bydlíme. Že se od nás chce odpojit, ani se stěhovat. Tak jsme zůstaly ve svém městě a byly jsme integrované. Obě jsme bojovaly i s tou svojí sluchovou vadou.

Až teda ohluchla úplně, tak byla přesunuta do Kyjova. Já jsem byla v Kyjově taky asi rok. (speciální škola pro sluchově postižené)

V posledním ročníku se škola zavírala, tak jsem na ten rok někam musela jít. Tak jsem byla rok v Kyjově, říkala jsem si, že se podívám na neslyšící školu, jak to tam vypadá. Tak jsem díky tomu poznala školství speciální v Kyjově. Tam byla spíš orální škola. Poznala jsem některé lidi a pochopila jsem rozdíl speciální a běžné školy.

Pak jsem chodila na střední školu zase do běžné školy, vybrala jsem si běžnou. To jsem byla ještě **nedoslýchavá** a během prvního ročníku jsem úplně **ohluchla**, takže mi bylo nabídnuto, abych se zajímala o nějakou speciální, ale já už jsem to neměnila a zůstala jsem ohluchlá celou dobu. Jsem jenom **odezírala**, seděla jsem vepředu. Bylo to náročné, ale zvládla jsem to.

Sestra zase byla ve střední škole neslyšících, zubní technik. Sestra už byla úplně hluchá, tak si vybrala tohle. Tam si našla pak i manžela. A zajímavost je, že byla nedávno implantována. Po 27 letech od ohluchnutí dostala implantát, tak mám radost.

My máme v rodině takovou smůlu, naší mamince našli nějaký gen. Já (nejstarší dcera) ohluchlá, implantát. Sestra – implantát, nevlastní bratr – impl. Sestrin syn – impl. Naše vada je vhodná na řešení tímto způsobem. Ale syn krásně slyší.

- 8) Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?

Já jsem to řešila, když jsem jí měla (narodila se). **Nejdřív jsem jenom znakovala**, ale pak jsem viděla svoji sestru, jak spíše mluví. **Tak jsem nakonec taky zvolila artikulaci, mluvení**, protože já nejsem čistokrevný neslyšící, jsem narozená slyšící, později získaná hluchota. Rozhodla jsem se vychovávat dceru mluveným způsobem, to způsobilo, že velice rychle mluvila. Takže výchova vysloveně mluvená, ale s tím, že mám neslyšícího manžela, takže jsem si přála, abychom se všichni domluvili, takže jsem to **kombinovala** – znakovka, mluvení. Když je dcera sama s manželem, tak se domluví, částečně. **Spolu mluvíme. S tatínkem znakuje.**

Já se navíc věnuji církvi, snažím se, aby u nás bylo hodně neslyšících, časem třeba aby byli tlumočníci, aby byl přepis. Učím znakový jazyk naše členy v církvi a ona to vidí, takže u nás doma je to takový mix. Svět neslyšících i slyšících. Já jsem někde uprostřed.

- 9) Jaký máte vztah ke čtení?

Žádný problém, čtu knihy. Teď se věnuju studiu teologie, to zjišťuju, že je ještě hlubší práce se slovem, poznat obsah, význam, ...

- 10) Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?

Určitě jsem věděla, že chci děti. Žádný problém nebyl. Nějak jsem to neřešila. Cítila jsem silné mateřské pudry. Četla jsem knihy o těhotenství, o výchově. Spoustu věcí jsem se naučila, věděla. Pak jsem věděla, že je potřeba se intuitivně se věnovat té výchově. Nehledala jsem žádnou pomoc, nic speciálního jsem nehledala.

Jednou jsem zavolala paní, aby nám pomohla kojit, protože se dcera narodila o týden dřív, a ještě byl problém, že bude asi postižená. Měla mít vážné postižení mozku, ale já jsem to řešila tak, že jsem se modlila, stejně tak naše církev. Takže nám Bůh v téhle věci pomohl.

Po porodu zase nějaké strašení. Málem mi umřela, byly jsme od sebe 14 dní odděleny. Takže jsem se zase modlila. Děkuju Bohu, krásný příběh s ní mám. O to kojení jsem nějak musela zabojet, tak jsem zavolala laktační poradkyni, aby mi to nějak vysvětlila a pomohla. To se podařilo.

- 11) Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?

My nemáme úplně ideální vztahy v rodině. **Babička** (moje mamka) má zdravotní problémy, nevidáme se, **nepomáhá vlastně**. Příbuzné od manžela jsou taky dál, v Hradci. Nějak se vyloženě neangažují. Takže si telefonujeme, ale moje máma neslyší. Takže jsme tady v Praze **odkázání sami na sebe**. Nejvíc nám pomáhá sborové společenství, jsou na blízku, občas třeba hlídají. Ale rodiče manžela si s dcerou třeba hodně povídají, **pravidelně se online vidáme**. Já mám jenom maminku, takže taky online, ale tím, že je neslyšící, tak už tam ta komunikace mezi nimi moc nefunguje.

- 12) Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)

Ne, všechno jsem věděla, akorát tu poradkyni jsem jednou zavolala, protože kojení je důležitá věc.

- 13) Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Všechno jsem věděla z praxe.

- 14) Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?

Žádné výchovné problémy jsem nějak neměla. Takové ty normální. **Komunikace od začátku bez problému**. Nevím o ničem vážném. Když jo, tak si přečtu nějakou knihu, pohovořím s někým dospělým, kazatelem.

- 15) Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začali? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)

Tlumočí, přibližně od 5 let. Předtím občas, něco málo. **Netlačím na ní**. I kdyby nebyla tlumočnicka, tak jí říkám: nezklaheš mě, najdi si svůj obor, který tě bude bavit, najdi si svou cestu. **Já si poradit umím, manželovi tlumočím zase já**.

- 16) Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?

Nechávám to na ní.

- 17) Máte nějakého stabilního tlumočnicka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?

Vůbec nepoužíváme služby tlumočnictví, maximálně u přednášek, v církvi. Manžel využívá jenom mě. Ted' **už to nějak nevyužívám**, stejně je tam furt obsazeno.

- 18) Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.

To asi ne, všechno jsme nějak zvládli přirozeně.

- 19) Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

CODA neznají a nevědí. Třeba v naší církvi, to je stejné jako vzorek většinové populace, tam chybí už ty základní informace. Slyšící x neslyšící – rozdíl; tlumočení – proč; přepis – proč? A ještě vědět tuhle informaci, to vůbec. Slyšící málo vědí o této věci. To spíš já funguju jako osvěta.

R02

- 1) Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?

Já jsem se narodila roku 1980. Syn se narodil v roce 2013.

- 2) Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?

Pouze syna, je slyšící.

- 3) Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?

No, já jsem se narodila jako slyšící a po 20 měsících jsem měla zánět mozkových blan a po něm jsem přišla o sluch. Takže mám naprostou ztrátu sluchu (percepční typ).

- 4) Jaké kompenzační pomůcky používáte?

**Mám sluchadlo, ale nepoužívám ho.
Jinak doma světelný zvonek, také světelný budík.
To je asi všechno z těch speciálních kompenzačních pomůcek.**

- 5) Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?

My jsme oba neslyšící.

- 6) Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?

Já jsem se narodila v Chebu a žiju tady pořád.

- 7) Jakou školu jste absolvoval/a? Běžnou školu či školu pro sluchově postižené?

ZŠ pro sluchově postižené. Chodila jsem od malička do Plzeňské školy pro sluchově postižené a bydlela jsem tam na internátě celou dobu.

- 8) Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?

Já se přiznám, že používám oba systémy komunikace. Někdy znakuju, někdy mluvím, používám oba ty systémy, protože ve znakovém jazyce někdy jako nerozumí syn úplně dobře, takže já do toho vkládám jako mluvený jazyk. A tak to střídáme, no, podle situace.

- 9) Jaký máte vztah ke čtení?

Já osobně, teď třeba v koronaviru nemám příliš času, ale třeba když cestuju do práce, tak si čtu. Jako každý den to není, podle nálady, prostě občas si něco přečtu. Každý den aspoň něco málo, nic sáhodlouhého.

- 10) Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?

Já jsem na tohle vůbec nemyslela, jako jestli je slyšící nebo neslyšící. Tohle jsem opravdu neřešila. Já jsem to i tušila, protože já jsem se narodila jako slyšící a já jsem věřila tomu, že problémy nebudou a chtěla jsem mít život takové té normální rodiny, takže jsem tohle ani moc neřešila, věřila jsem, že to dítě bude slyšící.

- 11) Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?

Pomáhali určitě. Hlavně jako po porodu, vždycky jezdili pomáhat s domácností. Když byly větší problémy, tak jsem se obrátila na rodiče, aby třeba synovi vysvětlili nějaké složitější záležitosti, tak to mi pomohli. Ale jinak se synem komunikujeme o běžných záležitostech úplně normálně. To by muselo být něco výjimečného.

- 12) Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)

Nene, nic takového.

- 13) Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Já jsem měla zkušenosti vlastní, protože sestra má 2 děti a já jsem jí pomáhala s těmi dětmi, takže jsem měla jakoby tu zkušenost s malými dětmi, takže jsem to využila i pro sebe a svoje dítě, že jsem ani jinde nesbírala informace.

- 14) Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?

Já si nevybavuju, že by nějaké problémy byly. Když byl syn malý (dvouletý, tříletý), tak jsem se na něj snažila znakovat, aby se naučil co nejvíce znakový jazyk a potom jsem se na něj snažila i mluvit, ale jako žádný problém jsem neviděla.

- 15) Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začali? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)

Sám mi třeba pomáhá, překládá mi některé věci, ale já to nechci. On se sám aktivně nabízí, ale rozhodně jsem ho nikdy nenutila. To jenom když on sám chce, tak já ho nechám.

16) Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?

Nevadí, jako nenutím ho vůbec, ale když chce, nechám ho. Jeho to asi spíš baví.

17) Máte nějakého stabilního tlumočníka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?

Já většinou u ASNEPu objednávám tlumočení, to jo. Objednávám různé tlumočníky, je to opravdu podle toho, který ten tlumočník má čas. Vůbec nevyžaduju stabilně stejného tlumočníka, dokonce jsem i radši, že můžu vyzkoušet různé tlumočníky. Nevadí mi to.

18) Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.

To asi ne. Asi se nic tak zajímavého nestalo.

19) Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

Já si myslím, že je velmi málo informací. CODA tady je, to jo, ale ty informace mezi tou běžnou veřejností nejsou. Tady mám pocit, že by opravdu byla dobrá větší propagace a víc těch informací, které by o téhle skupině byly.

R03

1) Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?

**Já jsem se narodila 1954, manžel se narodil 1953.
1. dcera 1976, 2. dcera 1978, 3. dcera 1980.**

2) Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?

3 dcery, ano, jsou slyšící.

3) Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?

**Oba neslyšíme od narození – u matky se na to přišlo na základní škole, u otce se na to přišlo dříve než na základní škole.
Dříve se na to přišlo později, nikdo o ničem takovém nevěděl.**

4) Jaké kompenzační pomůcky používáte?

**Sluchadlo nemáme ani jeden.
Světelný budík ano, i zvonek tedy máme.**

- 5) Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?

Oba jsme neslyšící.

- 6) Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?

Otcovi rodiče přišli po válce do vsi, která se jmenuje Nedaříž, kde byli zemědělci. Matka bydlela v Pardubicích a otec v Nedaříži. Nyní bydlí oba v Nedaříži.

- 7) Jakou školu jste absolvoval/a? Běžnou školu či školu pro sluchově postižené?

Oba chodili do školy v Praze pro sluchově postižené. Museli být na internátních školách, jak se tomu dnes říká už od základní školy, poněvadž to také nebylo samozřejmostí, že je to nyní na více místech. Matka je vyučena Pánská krejčová a otec Zámečník opět v Praze, kde byly tyto školy pro sluchově postižené.

- 8) Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?

Používáme ke komunikaci mluvené slovo i znakovou řeč, ale spíše mluvené. Používáme ruce a odezíráme.

- 9) Jaký máte vztah ke čtení?

Máme kladný vztah ke čtení. Občas si nějakou knihu přečteme.

- 10) Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?

Když se nám narodila první dcera, v nemocnici byli nepříjemní. Narodila se v Pardubicích. Tak nám pak pomáhali prarodiče a přestěhovali jsme se do Nedaříže, a další porody byly v Jilemnici.

- 11) Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?

Hodně nám pomáhali rodiče z otcovy strany, jak už jsem zmiňovala se po válce přestěhovali do vsi. Na rodičovské schůzky chodili také prarodiče.

- 12) Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)

Ne, nikdo jiný nám nepomáhal. Ta doba byla špatná pro tyto děti, bylo to vše, jak se říká, v plenkách. Nebyl internet, škol moc nebylo pro tyto děti (nemyslím jen neslyšící, ale i jiná postižení). Dnes mají možnost třeba i vysokých škol.

13) Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Žádné informace jsme neměli, a kde hledat jsme také nevěděli. Bylo to celkem těžké.

14) Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?

Žádné komplikace při výchově dětí jsme neměli.

15) Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začali? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)

Všechny dcery mluví stejně, mluvené slovo, znaková řeč základ.

16) Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?

Nevadí nám to a dcerám taky ne.

17) Máte nějakého stabilního tlumočníka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?

Nemáme, ani jeden. Spíš to střídáme, je nám to celkem jedno.

18) Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.

Asi si nic ani nevybavím. Jako asi jsme to měli nějakým způsobem těžší, ale nevímáme to nějak zvlášť.

19) Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

Slyšící lidé nevědí o problémech slyšících lidí a o komunitu neslyšících se nezajímají.

R04

1) Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?

Já jsem se narodila 1937 a manžel v r. 1942. Máme 2 děti – 1972 a 1974.

2) Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?

Ano, obě.

3) Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?

Já jsem ohluchla ve 2 letech po zánětu mozkových blan. Jde o úplnou ztrátu sluchu. Manžel přišel o sluch v 5 letech, přesná příčina není úplně jasná. Došlo k prasknutí bubínku a nějakému dalšímu onemocnění, postupně ztrácel sluch.

- 4) Jaké kompenzační pomůcky používáte?

Nepoužíváme žádné pomůcky. V domácnosti máme světelný zvonek a světelný budík, televizi s teletextem. Pro komunikace využíváme mobilní telefon, počítač.

- 5) Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?

Oba.

- 6) Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?

Já jsem se narodila ve Vrchlabí, bydlela jsem tam do 4 let. Potom jsem nastoupila do školy pro sluchově postižené v Hradci Králové. Na druhý stupeň jsem chodila do Radlic – do Výmolovy. Od té doby bydlím v Praze. Manžel se narodil nedaleko Dobříše. 1 rok jsem chodil do Radlic, potom do Holečkovi. Po vyučení zůstal v Praze.

- 7) Jakou školu jste absolvoval/a? Běžnou školu či školu pro sluchově postižené?

***Viz otázka 6 – pro sluchově postižené.**

- 8) Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?

Obojím způsobem – i mluvíme i znakujeme.

- 9) Jaký máte vztah ke čtení?

Pro mě je to hrozně těžké, čtu jen jednodušší časopisy. Když čtu delší text, tak zapomenou pointu příběhu, obsah. Proto nečtu knihy. Manžel čte hlavně o turistice, spíš časopisy (Epocha například). *Filmy jedině s titulky, to je stručnější. Nebaví mě ani hudba, ani divadlo.

- 10) Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace? Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?

Samozřejmě jsme byli hrozně rádi, že jsou slyšící. Kdyby bylo neslyšící, bylo by mi to líto, že by mělo těžký život.

- 11) Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?

Pomáhala moje maminka s výchovou. Babička byla slyšící, takže na děti hodně mluvila. Ale bohužel brzy zemřela. Děti šly pak do školky, tak mluvily tam.

- 12) Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)

Ne, žádné nebyly. I co známe další neslyšící, museli jsme to všechno sami zvládnout.

13) Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?

Odborná pomoc nebyla žádná. Informace o neslyšících moc nebyly. Vždycky jsme se snažili ptát učitelů, jak si vedou děti. Hodně jsme spoléhali na babičku, pak jsme si museli poradit sami. Děti se radily třeba se spolužáky nebo jejich rodiči.

14) Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?

Ne, žádné nebyly. Všechno bylo naprosto v pohodě. Vše jsme se naučili sami.

15) Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začali? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)

Dcera tlumočí od 9 let, situace na úřadě, u doktorů. Tlumočí stále. Mladší bratr netlumočí, s rodiči se domluví, ale netlumočí.

16) Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?

Ne, vůbec nám to nevadí. Děti všechno vyřídily. (Nebyla moc jiná volba ani)

17) Máte nějakého stabilního tlumočnicka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?

Dceru. Tlumočí všechno, co potřebujeme – lékaři, úřady, banka. Syn taky pomáhá, když dcera nemůže. (Předtím pomáhala moje maminka, dříve tlumočnický nešlo sehnat).

18) Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.

Nevzpomínáme si na nějaký problém.

19) Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?

Veřejnost o tom téměř nic neví. Ze zkušenosti z práce – kolegové spolupracují, nějak vědí, jak s neslyšícími komunikovat. CODU problematiku nikdo moc nezná.

Příloha č. 3 – otázky strukturovaného rozhovoru

- 1) Kdy jste se narodil/a? Kdy se narodily vaše děti?
- 2) Kolik máte dětí? Jsou všechny slyšící?
- 3) Jakou vadu sluchu máte? Kdy byla vada odhalena?
- 4) Jaké kompenzační pomůcky používáte?
- 5) Má vaše dítě neslyšící oba rodiče nebo pouze jednoho?
- 6) Kde jste vyrůstali a kde bydlíte nyní (místo, město)?
- 7) Jakou školu jste absolvoval/a? Běžnou školu či školu pro sluchově postižené?
- 8) Jak komunikujete se svými dětmi? Komunikujete pomocí mluvené řeči nebo znakového jazyka? Nebo obojím způsobem? Čemu vy dáváte přednost?
- 9) Jaký máte vztah ke čtení?
- 10) Když se vám narodilo slyšící dítě, jak jste postupovali? Kde jste získali potřebné informace?
Byli jste rádi, že je vaše dítě slyšící?
- 11) Pomáhali vám prarodiče? Pokud ano, tak v jaké míře?
- 12) Pomáhal vám i někdo jiný? Např. organizace (Tamtam, Raná péče, SPC)
- 13) Měli jste dostatek potřebných informací? Věděli jste, kde je hledat?
- 14) Objevily se při výchově nějaké komplikace? Pokud ano, jak jste je řešili?
- 15) Tlumočí vaše dítě/děti? Kdy s tím začali? (Tlumočí obě/všechny děti stejně často?)
- 16) Vadí vám to? Myslíte, že to vadí jemu/jim?
- 17) Máte nějakého stabilního tlumočníka? K čemu ho obvykle využíváte (v jakých situacích)?
- 18) Vzpomínáte si na nějaké (pro vás nebo pro vaše dítě) nepříjemné situace? Např. při tlumočení, při výchově.
- 19) Myslíte si, že slyšící lidé vědí o problematice CODA? Že se zajímají o komunitu Neslyšících? Jaké s tím máte zkušenosti?